

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Turismiosakond

Marju Mätas

HARIDUSLIKE MUUSEUMITEENUSTE ARENDAMINE MUHU MUUSEUMI NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja: Tiina Tamm, MSc

Pärnu 2016

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "...“ a.

TÜ Pärnu kolledži Turismiosakonna juhataja

Heli Müristaja

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Muuseumid hariduslike teenuste pakkujatena	7
1.1. Muuseumite areng ja hariduslik roll	7
1.2. Õpetamismeetodid muuseumites	12
1.3. Turismitoodete arendamine	17
2. Hariduslike muuseumiteenuste arendamise uuring muhu muuseumis	23
2.1. Uuringu eesmärk, meetod ja korraldus	23
2.2. Intervjuude tulemused	25
2.3. Vaatluse tulemused	36
3. Järeldused ja ettepanekud	38
Kokkuvõte	46
Viidatud allikad	48
Lisad	53
Lisa 1. Muuseumitunni vaatlusraport	53
Lisa 2. Intervjuu küsimused Muhu Muuseumi töötajatele	54
Lisa 3. Intervjuu küsimused kooliõpetajatele	56
<i>Summary</i>	59

SISSEJUHATUS

Muuseumid on väga pika arengulooga kultuuriasutused, mis on järjepidevalt laiendamas oma tegevuse piire. Tänapäevase muuseumi üheks tähtsaks tegevusvaldkonnaks on traditsiooniliste väljapanekute kaudu kultuuripärandi näitamise kõrval ka hariduse andmine. Muuseumid tutvustavad külastajatele läbi erinevate meetodite kultuuripärandit, aidates nii neil mõista oma rolli ühiskonnas. (Ruso & Topdal, 2014, lk 629) Hariduslike teenuste teadliku pakkumisega alustati muuseumites peale Teist maailmasõda. Sellest alates on antud tegevusvaldkond jõudnud teha läbi suure arengu ning muuseumite hariduslik roll on aina kasvamas. (Macdonald, 2011, lk 342)

Tänapäeva turismi arengusuunad näitavad, et turistid hindavad reisimisel aina enam sihtkohti, mis pakuvad midagi unikaalset ning ehedat. Lisaks soovivad reisijad olla ise järjest rohkem külastuskogemuse kujunemisse kaasatud. Sihtkoha konkurentsivõimelisust tugevdavate turismitoodete loomiseks on vaja mõista sihtrühmade ootusi, soove ja vajadusi. Muuseumite puhul kritiseeritakse üha enam nende vähest külastajale orienteeritust. Nõrkustena tuuakse välja muuseumites kultuuripärandi esitlemist vanade meetodite abil, selle asemel, et teha seda uuel ja põneval viisil. (Teo *et al.*, 2014, lk 2) Kultuuripärandil põhinevaid hariduslikke teenuseid on vaja järjepidevalt arendada, et nad vastaks kasutajate muutuvatele vajadustele.

Eesti kontekstis leiab viiteid teema aktuaalsusele näiteks Eesti riiklikust turismiarenduskavast (2014-2020), kus väljendub vajadus arendada kohalikul eripäral ja traditsioonidel põhinevaid ning senisest mitmekesisemaid ja konkurentsivõimelisematid turismitooteid. Muuseumid on sihtkohtades üheks võimaluseks, kus saab kohalikule kultuuripärandile toetuvaid hariduslikke turismitooteid arendada. Hariduslikud teenused muuseumites võimaldavad kultuuripärandit mitmekesiselt tutvustada, kasutades selleks ära piirkondlikku eripära ja muuseumitöötajate teadmisi.

Eelnevale tuginedes käsitletakse töö probleempüstitusena asjaolu, et hetkel olemasolevad muuseumites pakutavad hariduslikud teenused ei arvesta piisavalt sihtrühmade eripäradega ning ei rõhuta piirkondlikku unikaalsust. Lõputöö probleemküsimuseks on: „Kuidas saavad muuseumid arendada kasutajate vajadusest lähtuvaid ja piirkondlikke eripärasid rõhutavaid hariduslikke teenuseid? Probleemi lahendatakse töös Saare maakonnas asuva Muhu Muuseumi põhjal. Hariduslike teenuste all käsitletakse antud lõputöös muuseumitunde, mis on suunatud algklasside ehk 1.-3. klassi õpilastele.

Lõputöö eesmärk on teooriale ja uuringutele tuginedes teha ettepanekuid Muhu Muuseumile algklasside õpilastele suunatud hariduslike teenuste arendamiseks. Töö uurimisküsimuseks on: Millised on hariduslike muuseumiteenuste kasutajate ootused, soovid ja vajadused? Kasutajana käsitletakse nii muuseumitöötajaid kui algklasside õpetajaid.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks on seatud järgmised ülesanded:

- töötada läbi kultuuripärandit, muuseumeid ja tootearendust käsitlevad teoreetilised allikad;
- osaleda Muhu Muuseumis pakutavas muuseumitunnis, tegemaks kindlaks muuseumitunnist osavõtjate külastuskogemuse;
- uurida Muhu Muuseumi töötajate ning muuseumitundides osalenud õpetajate, ootuseid, soove ja vajadusi seoses muuseumis pakutavate hariduslike teenustega;
- analüüsida uuringute andmeid;
- teha ettepanekuid Muhu Muuseumile kasutajate vajadustega arvestavate hariduslike teenuste arendamiseks.

Töö on jagatud kolmeks peatükiks, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimene peatükk annab ülevaate töö teema teoreetilistest lähtekohtadest, töö teises osas viiakse läbi empiiriline uurimus. Teoreetilise osa võib näiliselt jagada kolmeks eraldiseisvaks teemaks, mis on omavahel seotud, ning mille käsitus töös kulgeb üldisemalt spetsiifilisema suunas. Teemade analüüsimisel on käsitletud mitmete teoreetikute seisukohti, tähtsamad nendest on Bruton, Koutoulas ja Kockel. Erilist tähelepanu on

pööratud muusueumiteadlaste Wittlini ja Hooper-Greenhilli seisukohtadele.

Esimeses alapeatükis antakse ülevaade kultuuripärandi mõistest ning tuuakse välja nüüdisaja muuseumite kujunemislugu ning roll kultuuripärandi hoidjate ja vahendajatena ning hariduse andjatena. Sellele järgnevalt on käsitletud erinevaid protsesse, mida õppetöö muuseumites sisaldab. Samuti on välja toodud klassikalised õpetamismeetodid muuseumiteks, aga ka kaasaja uuendused, ideed ja võimalused. Tuuakse ilmetavaid näiteid, milliseid innovaatilisi lahendusi on juba välja töötatud, et rahuldada kaasaja ühiskonna vajadusi ja maitseid. Töö teooriaosa viimases osas käsitletakse tootearenduse tähtsust ja võimalusi muuseumites ning samuti tootearenduse protsessi üldiselt. Tootearenduse protsessi kirjeldamisel lähtutakse 2005. aastal Briti Disaininõukoja poolt välja töötatud disainiprotsessi mudelist, mida tuntakse ka topeltteemanti mudelina.

Teises peatükis antakse ülevaade uuringu protsessist ja tulemustest. Uurimistöö käigus viiakse läbi kvalitatiivne uuring Muhu Muuseumi töötajate ja muuseumitundides õpilaste saatjatena osalenud kooliõpetajate seas. Selleks kasutati poolstruktureeritud intervjuusid, eesmärgiga välja selgitada mõlema osapoole nägemus kvaliteetsest ja sihtrühma eripäradega arvestavast hariduslikust teenusest. Lisaks kasutatakse Muhu Muuseumis muuseumitunni vaatlust, mille eesmärgiks on analüüsida muuseumitunni ülesehitust ja õpilaste külastuskogemust. Seejärel analüüsitakse mõlema uuringu tulemusi ning toodakse paralleele töö teoreetilises osas käsitletuga.

Lõputöö kolmandas peatükis tehakse töö teooriale ja läbiviidud uuringutele tuginedes järeldused ja esitatakse Muhu Muuseumile parendusettepanekuid hariduslike teenuste arendamiseks tulevikus. Töö juurde kuuluvad veel sissejuhatus, kokkuvõte ja ingliskeelne resümee ja kolm lisa, mis täiendavad töö sisu.

1. MUUSEUMID HARIDUSLIKE TEENUSTE PAKKUJATENA

1.1. Muuseumite areng ja hariduslik roll

Turism on kompleksne sotsiaal-kultuuriline ja majanduslik nähtus, mis tähendab palju enamast, kui toodete ja teenuste vahetamist ning pealiskaudset sotsiaal-kultuurilist kokkupuudet. Turism annab võimaluse kohalikul elanikkonnal tutvustada oma identiteeti ning seeläbi tõsta teadlikkust kohaliku elanikkonna sotsiaalsetest ja kultuurilistest väärtustest. Küllastajate huvi ja austus piirkonna kultuuripärandi vastu tõstab kohaliku elanikkonna uhkust oma juurte üle ja muudab kogukonda ühtsemaks. Lisaks võimaldab turism taaselustada kohalikke traditsioone, kombeid, kultuurielu, käsitööd, kunsti ja palju muud. (Ursache, 2015, lk 134)

Kultuuripärandil põhinev turism on laialt levinud turismivorm maailmas. Pea kõik pakettreisid kasutavad kultuuriga seotud huviväärtusi oma toote atraktiivsemaks muutmisel. Näiteks Euroopas toimuvad kultuurireisid sisaldavad eelkõige külastusi muuseumitesse, katedraalidesse, lossidesse, kindlustesse ja mitmesugustesse muudesse kultuurimälestistesse. Seega võib öelda, et kultuurimälestised on suureks arenduspotentsiaaliks turismisihtkohtadele. (Sharpley & Telfer, 2015, lk 237)

Kultuuripärandi moodustavad nii looduslikud kui inimeste poolt loodud keskkonaelemendid, millel on väljapaistev väärtus ja mille säilitamist tulevastele põlvedele peetakse oluliseks. (Medlik, 2003, lk 84) Varem oli suurem tähelepanu suunatud pärandkultuuri materiaalsele ehk niinimetatud ainelistele, käega katsutavatele osistele nagu esemed, hooned ja ajaloolised paigad. Sellised tunnetuslikud mitterateriaalsed pärandkultuuri osad nagu muusika, tantsud ja rahvusköök olid pigem tagaplaanil. (Ruggles & Silverman, 2009) Materiaalset kultuuripärandit nähti seonduvat

eelkõige kõrgklassidega, samal ajal kui laulud, tantsud ja muud traditsioonid nähti kuuluvat alamklasside juurde. (Kockel & Logan, 2015, lk 4)

Tänapäeval on see tasakaal muutunud, aina enam on hakatud väärtustama, teadlikult säilitama ja propageerima just neid käega hoomamatuid kultuuriosiseid. (Ruggles & Silvermann, 2009) Kultuuripärandil põhinevat turismi või lühemalt öeldes pärandturismi võib defineerida kui reisimist eesmärgiga tutvuda paikade, esemete ja tegevustega, mis autentsel moel esindavad lugusid ja inimesi minevikust ja olevikust. Siia alla käivad kultuurilised, ajaloolised ja looduslikud ressursid. (Benson & Kaminski, 2014, lk 6)

Kultuuripärandil põhinev turism edendab ja tugevdab rahvuslikku ja piirkondlikku identiteeti, sest ta säilitab ja hoiab elemente pärandist, mis muul juhul võiks unustusse vajuda ja pikas perspektiivis täielikult kaduda. Ideaalis väljendab kultuurturism seda, mida kohalikud elanikud ise kõige tähtsamaks ja kultuuri esindavamaks looks, kohaks või sündmuseks peavad. (Sharpley & Telfer, 2015, lk 241)

Üheks kultuuripärandipõhiste teenuste pakkujatest turismisihtkohas on muuseumid, kuhu tehakse maailmas igal aastal sadu miljoneid külastusi. Rahvusvaheline Muuseumide Nõukogu (ICOM) defineeris muuseumi mõistet esmakordselt 1946. aastal, kuid on seda globaalses maailmas toimunud muutuste tulemusel korduvalt uuendanud. Hetkel kehtiva seletuse kohaselt on muuseumid mittetulunduslikud avalikud institutsioonid, mille põhitegevusteks on materiaalse ja mittemateriaalse kultuuripärandi kogumine, talletamine, säilitamine ja avalik näitamine. Lisaks teevad muuseumid erinevaid uurimistöid. Muuseumide roll on õpetada ja portreerida lugusid minevikust.

Tänapäeva muuseumite eelkäijateks olid peamiselt tähtsate isikute, religioossete ühenduste ja erinevaid huve ühendavate organisatsioonide kätes olnud erakogud. Üheks esimeseks selliseks muuseumiks oli antiikajal Egiptuses asuv Alexandrias raamatukogu. (Wittlin, 1949, lk 1-12) Alates 17. sajandi lõpust hakati muuseume avama ka avalikkusele. Sel perioodil toimus üleminek kodudes asuvatest ja aaretest pungil ruumidest eesmärgipäraselt ehitatud institutsioonideni, kus esitleti teadust ja kunsti. Muuseumid polnud enam kohad, kus hoiti varjatud kogusid vaid eliidi silmadele. Tekkis niinimetatud kaasaegne muuseum. (Bruton, 2011, lk 14) Euroopas ja Põhja-Ameerikas

hakati looma avalikke muuseumeid 19. sajandil. Selle aja muuseumites näidati valdavalt valitseva klassi elu, keskklasside kultuuripärandit ei peetud säilitamise vääriliseks. (Bennet, 1995, lk 118)

Nagu muutus muuseumite vorm, muutus ka nende ülesanne. 16. ja 17. sajandil oli muuseumite funktsiooniks muuseumikogusse kuuluvate esemete kogumine ja säilitamine. (Alexander & Alexander, viidatud Bruton, 2011, lk 7 vahendusel). Alates 19. sajandist võib märgata põhitegevuste muutumist – muuseumid polnud enam laohooned kogude hoidmiseks. Esiteks pöörati suuremat tähelepanu sellele, kuidas muuseumikogusse kuuluvaid objekte säilitati ja hoiti. Eksperdid õppisid ja omandasid uusi teadmisi erinevate tehnoloogiate kohta, mis aitasid esemeid paremini puhastada ja restaureerida. Muuseumite kogud suurenesid märkimisväärselt, mistõttu asuti neid kataloogima. (Bruton, 2011, lk 7-10)

19. sajandil said muuseumitest sihtkohad, mida külastasid paljud õpetlased, kunstiteadlased, teadurid ja turistid. Muuseumid, mis olid varemalt objektide hoiustamisele pühendunud institutsioonid, muutusid nüüd hariduse, teadustöö ja ka vaba aja veetmise keskusteks. Muuseumite funktsioon hakkas hõlmama mineviku hoidmist ja tuleviku loomist, olles abivahend hariduse saamiseks. (*Ibid.*)

Materiaalse pärandi kõrval hakati modernse muuseumi tekkimisel kaitsma ja tutvustama ka mittemateriaalset kultuuripärandit. Kui algselt pühenduti enamasti materiaalsest osistest koosneva muuseumikogu säilitamisele ja selle väljapanekule, siis tänapäeval omistatakse tähtsust ka mittemateriaalse kultuuripärandi kaitsmisele ja nähtavaks tegemisele. Kaasaegse muuseumi põhimõtted ja eesmärgid on muutumas järjest inimesekesksemaks. Võib rääkida „teisest muuseumiajastust“ - muuseumid on tänapäeval avalikud kohad, kus toimub mineviku esitamine ja tõlgendamine läbi dialoogivormi ning see protsess on hoolikalt planeeritud. (Alivizatou, 2012, lk 15-18)

Rootsis asuv Skanseni vabaõhumuuseum on üks esimesi mittemateriaalset kultuuripärandit tutvustavaid vabaõhumuuseume maailmas, mis avati 1891. aastal. Muuseumi territooriumil olid vanad taluelamud, mõisahoone, kirik. Seal sai tutvuda Rootsi maapiirkonnale iseloomulikke traditsioonidega, erinevate käsitööde, pühade ja muusikaga. Muuseumitöötajad olid riietatud traditsioonilisse rõivastusse. (Bennet, 1995,

lk 115) Muuseum avati ajal, kui suurem osa Rootsi rahvastikust kolis maalt linna ning maarahvakultuur hakkas näitama hääbumise märke. Selle vältimiseks avati Skanseni muuseum, mis hoiab tänaseni elus ajaloolisi traditsioone järeltulevatele põlvkondadele. See on näide, kus muuseum hoidis väärtuslikele esemetele lisaks ka kultuurilist-sotsiaalseid keskkonda, kus need esemed asusid. Seega võib Skansenit nimetada vabaõhumuuseumite eelkäijaks. (Alivizatou, 2012, lk 19) Skanseni muuseumi populaarsuse ilmnedes avati sarnaseid muuseumid 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses veel teisteski Euroopa riikides. (Bennet, 1995, lk 115)

Uurides mittemateriaalse kultuuripärandi kohta kaasaegsetes muuseumites, võib näha, et muuseumid liiguvad senisest enam dünaamilise seotuse poole kohaliku elanikkonnaga ning on laiendanud oma tegevuse piire. Tõusnud on vaimse kultuuripärandi olulisus ja ühes sellega on suurenenud kohaliku elanikkonna osavõtt ja panus muuseumi töösse. (Alivizatou, 2012, lk 15-19)

Eespool toodud teooriakäsitluse põhjal saab öelda, et muuseumi olemus on laienenud seoses arengutega ühiskonnas. Selle tulemusel on muuseumite rolliks tänapäeva ühiskonnas koostöö teiste haridust andvate institutsioonidega eesmärgiga õpetada ja ise õppida. Tänapäeval ei piisa ainult muuseumite ajaloolise ja kultuurilise rolli mõistmisest. Lisaks on oluline tunnustada muuseumistes tehtavat teadus- ja haridustööd kui kohaliku piirkonna arengusse panustavat tegevust. (*Ibid.*)

Muuseumid on arenenud hariduslikeks, avalikkusele ligipääsetavateks ja innovaatilisteks. Neil on võime ja oskus mõjutada inimesi uute põnevate lahenduste ning õppemeetodite läbi. (Bruton, 2011, lk 11-12) Muuseumite roll hariduslike teenuste osutajatena on sama vana kui modernne muuseum, kuid alles 20. sajandi alguses kujunes sellest välja eraldi määratletud tegevusvaldkond. Muuseumi hariduslikku funktsiooni arendasid muuseumidirektorid ja kuraatorid, sest spetsiaalseid ametikohti ei olnud selleks ajaks veel loodud. (Macdonald, 2011, lk 342) Peale Teist maailmasõda hakati välja koolitama töötajaid, kelle põhitööks oli muuseumites õpetada. (Hooper-Greenhill, 1999, lk 258–259)

Muuseumile kuuluvad kogud on muuseumite tuumaks, muuseumihariduse andmine võimaldab neil aga kogudele toetudes oma tegevuse piire laiendada. Seetõttu on paljud

muuseumid asunud keskenduma oma tegevuses hariduslikele teenustele ning kollektsioonide haldamine on jäänud mõneti tagaplaanile. Staatile, vaid muuseumikogude olemasolule toetuv muuseum on oma rolli minetamas. (Bruton, 2011, lk 14-15)

Muuseumid on mitteformaalse õppimise paigad, kus õppimine on loomuomaselt motiveeritud, ja kus õppimine toimub tänu uudishimule läbi vaatluse ja erinevate tegevuste. (Falk & Dierking, viidatud Ahmad *et al.*, 2014) Õppetunnid muuseumites, teaduskeskustes või looduskeskkonnas aitavad süvendada õpilaste klassiruumis omandatud teadmisi. Võrdluses koolis läbi viidavate tundidega on koolivälised õppetunnid üldiselt avatumad, õppijakesksemad ja sotsiaalset suhtlust toetavad. (Bogner & Sturm, 2010, lk 14) Muuseumikeskkonna näol on tegemist ruumiga, mis lubab õpilastel ise tegutseda ja situatsioone läbi elada, soodustades seeläbi mitte ainult õpilaste hariduslikku, aga ka vaimset, füüsilist, emotsionaalselt ja sotsiaalset arengut. (Ruso & Topdal, 2014, lk 629)

Muuseumite külastamine õppetöö eesmärgil on mitmeti kasulik. Esiteks on muuseumikeskkond väga sobilik uute teadmiste omandamiseks. Seal õpitakse läbi vaatluse ja praktiliste tegevuste, mistõttu muuseumis õpitud teadmised talletuvad paremini. Teiseks võimaldab muuseumikeskkond õpilastel tunni vältel omavahel suhelda. Nii ei toeta muuseum vaid õppekava ja ei muuda õpilasi ainuüksi teadlikumaks kohalikust kultuuripärandist, vaid panustab ka õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamisse. Muuseumiõppe käigus saavad õpilased vaadelda, olla otseses kontaktis esemetega ning väljendada oma mõtteid ja emotsioone. Kolmandaks aitab muuseumis läbi viidav haridustöö õpilastel suhestuda mineviku, oleviku ja tulevikuga ning mõista kultuuripärandit ja selle kaitsmise tähtsust. (Primary.. 607)

Mitteformaalne õpe muuseumis, kus põhirõhk pole hinnete andmisel, aitab õppimisele kaasa, mistõttu on õppereiside sissetoomine koolide õppekavadesse tõendanud olla väga kasulik ja vajalik. Muuseumitel on võimalused traditsiooniliste staatiliste väljapanekute kõrval kasutada ka interaktiivseid lahendusi ja praktilisi ülesandeid. Selline võimaluste paljusust rikastab klassiruumis omandatud teadmisi. (Bogner& Sturm, 2010, lk 14)

Muuseum õpikeskkonnana on õpilaste jaoks kasulik järgmistel põhjustel (Primary.. 607):

- õpilastel on võimalus näha reaalseid esemeid erinevatest ajaperioodidest;
- õpilased kogevad erinevaid teadmiste omandamise meetodeid ning oskavad muuseumist saadud uusi teadmisi võrrelda ja seostada koolitunnis õpituga;
- õpilastel on võimalus luua seoseid ajaloosündmuste ja vastavast perioodist pärinevate esemete vahel. See aitab neil luua terviklikuma arusaama ajaloost;
- õpilased oskavad võrrelda muuseumikogusse kuuluvaid asju tänapäeval kasutuses olevate esemetega;
- arenevad õpilaste vaatlusoskused, loogika, loovus ja väärtushinnangud.
- muuseumid näitavad õpilastele, et areng ja muutused on möödapääsmatud;
- õpilased õpivad kaasa mõtlema ja hinnanguid andma.

Muuseumite hariduslik roll on keerukas, sest õpetamine kultuuriinstitutsiooni kontekstis tähendab teadmiste olemasolu kultuuri ja pedagoogika vahelistest seostest. (Jameson, viidatud Hooper-Greenhill, 1999, lk 22 vahendusel) Kõige tõhusamateks peetakse õppereise muuseumitesse, millel on kindel seos koolis õpetatavaga ja mis pakuvad lisandväärtust koolis tehtavatele tegevustele. (Bogner & Sturm, 2010, lk 14) Tänapäeva arusaam hariduse omandamisest ei pane enam niivõrd põhirõhku tulemustele, vaid rõhutab oskuste, tegevuste ja elamuste tähtsust, mistõttu peavad õpitegevused olema avastavat ja katsetavat laadi. (Atagok, 1999, viidatud Ruso & Topdal, 2014, lk 629 vahendusel)

Varemalt oli hariduse andmine muuseumites rangelt formaalne ja struktureeritud tegevus. Tänapäeval ollakse pigem arvamusel, et formaalne ja mitteformaalne õpe on võrdselt tähtsad indiviidi hariduse omandamise tervikprotsessis. Sellest tulenevalt on hakatud ka muuseumites otsima uusi ja põnevaid lahendusi hariduse andmiseks.

1.2. Õpetamismeetodid muuseumites

Viimastel aastakümnetel on muuseumid asunud keskenduma uute hariduslike teenuste loomele või olemasolevate arendamisele. Selleks on asutud välja töötama sobilikke

õpetamismeetodeid. Muuseumikeskkond oma unikaalsuses annab ainekst väga mitmekesiste meetodite kasutuselevõtuks.

Õpe võib toimuda nii muuseumis kohapeal, kui ka väljaspool muuseumi. Distsantsilt toimuva õppe puhul laenutavad muuseumid koolidele ja õpetajatele välja laenutatavaid esemeid. Taolise koostöö tulemusena kasutatakse muuseumi ressursse õpilaste igapäevases koolikeskkonnas. (Hooper-Greenhill, 1999, lk 4)

Eduka muuseumikülastuse õpilastele tagavad erinevad asjaolud. Eelkõige peavad muuseumitunnid sisaldama uuenduslikke õpetamismeetodeid, mitte kopeerima koolis kasutatavaid ülesandeid. Muuseumitunni põhiohk peab olema kogemuste saamisel ja vaatlusel. Lisaks peab muuseumitund sisaldama erinevaid aktiivseid tegevusi. (Price & Hein, viidatud Griffin & Synington, 1997, lk 765 vahendusel)

Õppetöö muuseumites kätkeb endast mitmeid tegureid ja on mõjutatud suurel määral õppija tajust ja mälust. Õppimine on väga mõjutatud eelnevatest kogemustest ehk muuseumikülastaja näeb seda, mida ta teab ja ära tunneb. Õppimist mõjutavad motivatsioon ja suhtumine, aga kindlasti ka füüsiline ruum, selle asetus ja disain. Õppimine sisaldab fakte, kuid samuti emotsioone ja kogemusi. Õppimine näeb ette indiviidi isiklikku panust, aga samuti sotsiaalset kogemust. Muuseumite puhul jääb tihti just paremini meelde sotsiaalne kogemus. (Hooper-Greenhill, 1999, lk 21)

Õppimine võib laste jaoks olla motiveeritud kahel viisil - välis- ja seespidiselt. Klassiruumis toimuv õpe on tihti juhinduv välispidistest motivaatoritest, nagu hinded ja hinnangud. Õppetöö muuseumis on ajendatud aga pigem seesmistest stiimulitest, näiteks võimalusest tunnist aktiivselt osa võtta ning end vabamalt väljendada. (Csikszentmihalyi & Hermanson, viidatud Mortensen & Smart, 2005, lk 1391 vahendusel)

Muuseumiõppe läbiviijateks on muuseumipedagoogid, kelle ülesandeks on näituste väljatöötamise, külastajateuuringute koostamise ja hariduslike muuseumitundide läbiviimise (Hooper-Greenhill, 1999, lk 3) kõrval ka uuenduslike, erinevaid tajusid ja õppijate individuaalseid vajadusi silmas pidavate õpetamismeetodite valimine. Sobiliku õpikeskkonna loomiseks ja õpilaste erinevaid eelistusi silmas pidades on hea kasutada ühe tunni vältel mitmeid erinevaid meetodeid. (Foreman-Peck & Travers, 2013, lk 35)

Muuseumis toimuva haridusliku koolitunni ehk muuseumitunni läbiviimiseks on mitmeid eri võimalusi. Muuseumi poolt pakutavate hariduslike teenuste keskmises on eelkõige esemed (Hooper-Greenhill, 1999, lk 21), mistõttu üks laialt levinumaid muuseumiõppe võimalusi on õpilastele oma kogusse kuuluva pärandi näitamine läbi väljapanekute ehk näituste. Näituseid võib nimetada muuseumite tuumaks. Kontakti võimalikkus autentsete esemetega on üks muuseumihariduse põhiväärtusi. (Alias *et al.*, 2014, lk 308-309)

Näituseid ja väljapanekuid ei kasutata alati õppematerjalidena, aga neid võetakse kui keskkonda, kus õppimine aset leiab. Nad loovad raamistiku, milles külastaja kultuuripärandit tajub. (Hooper-Greenhill, 1999, lk 19) Muuseumieksponaadid võimaldavad õpilastel teadmisi visualiseerida ja seeläbi reaalsust paremini tajuda. (Ruso & Topdal, 2014, lk 629) Esemed võivad osutada õppeprotsessis väga kasulikuks, kui neid hoolikalt uurida ja ära kasutada. Need võimaldavad äratada huvi, on kättesaadavad erinevatele vanuserühmadele ja neid saab kasutada erinevate õpetamismeetodite juures. Õpilased hindavad võimalust töötada esemetega juba varasest east alates. (Hooper-Greenhill, 1999, lk 21)

Kuigi muuseumid toetavad õpilaste loomuomast motivatsiooni õppida, luues rikka õpikeskkonna (Ramsey-Gassert & Walberg, viidatud Tenenbaum *et al.*, 2004, lk 41 vahendusel), ei anna pelgalt sobilikus keskkonnas viibimine veel soovitud õpitulemusi. Võrdselt tähtis on muuseumipedagoogide toetus ja juhendamine. (Tenenbaum *et al.*, 2004, lk 41) Muuseumipedagoogi tööks on väljapanekute abil õpilastele teabe jagamine ning avaliku arutelu soodustamine läbi avatud küsimuste esitamise. Arutelu jooksul toimub objektide analüüsimine, kus vaadeldakse nii esemete väljanägemist, otstarvet ja vanust, aga ka nende ajaloolist konteksti. Taolise dialoogi läbi on õpilastel võimalus luua seoseid esemete ning varasemate teadmiste ja kogemuste vahel. (Foreman-Peck & Travers, 2013, lk 36) Arutelu peaeesmärgiks ei tohiks olla ainuõige tõe väljaselgitamine, vaid diskussiooni teke. (Lynch & Alberti, viidatud West, 2013, lk 110 vahendusel)

Samuti meeldib õpilastele õppida läbi rollimängude, mis soodustavad loovust ja omavahelist suhtlust ning võimaldavad õpilastel kasutada varasemaid teadmisi muuseumitunni teemast. See õpetamismeetod on kaasahaarav, võimaldades õpilastel õppida läbi mängu. (Foreman-Peck & Travers, 2013, lk 37) Omandatud rollid ja

võimalus olla muuseumieksponaatidega vahetus kontaktis soodustavad õpilasel paremini hoomata vastavat ajastut, analüüsida erinevaid ajaloosündmusi ja hinnata inimkonna arengut minevikust tänapäevani. Lisaks aitab see õpetamismeetod õpilastel muutuda passiivsest kuulajast aktiivseks osavõtjaks. (Ruso & Topdal, 2014, lk 629-630)

Laialdaselt kasutatakse õppevahendina ka töölehti, kus õpilaste eesmärgiks on lahendada muuseumitunni teemaga haakuvaid ülesandeid. Töölehed soosivad individuaalses tempos õppimist ning õpitu kinnistumist. Seda õpetamismeetodit on kritiseeritud, kuna töölehtede täitmine eeldab ja rõhutab üldjuhul neid teadmisi, mille õpilane omandab lugedes või kuuleb pedagoogilt, aga mitte objektide vaatlusel. Seega sarnaneb see õpetamismeetod koolitunnis praktiseeritud õpetamismeetoditele. Lisaks pärsib töölehtede täitmine omavahelist suhtlust ja muuseumikeskkonna avastamist. (Mortensen & Smart, 2005, lk 1390-1396)

Töölehtede koostamisel tuleb silmas pidada, et lehel olevad ülesanded vastaksid õppija vanusele ja arengutasemele. Töökäsk peab olema selgelt sõnastatud ja lihtsalt mõistetav. Samuti võiksid ülesanded olla seotud õppekavaga, mis võimaldaks õpilastel luua seoseid muuseumist saadud ja varasemalt omandatud teadmiste vahel. Selleks, et siiski võimaldada õpilastevahelist suhtlust, võib kasutusele võtta töölehed, mida saavad lahendada mitu õpilast korraga. Sel juhul peavad olema ka ülesanded üles ehitatud selliselt, et need soosiksid õpilaste koostööd lahenduste leidmisel. (Mortensen & Smart, 2005, lk 1390-1396)

Aktiivseid tegevusi, mis soodustaksid mängulisust ja õpilaste aktiivset omavahelist suhtlust, on väga palju. Üks tuntumaid neist on aaretejaht, mis lisaks eelpoolnimetatule soodustab õpilaste paremat orienteerumist muuseumikeskkonnas. Aaretejahi põhimõtteks on konkreetsest piirkonnast leida etteantud esemed. Üldjuhul on nende asukohad märgitud õpilastele antud kaardil. Eesmärk on kokku koguda kõik esemed või läbida kõik etteantud punktid kaardil. (Kuflik, 2014)

Los Angeleses asuv Getty kunstimuuseum on välja töötanud veel mitmeid teisi õpetamismeetodeid, mis soodustavad õpilaste omavahelist suhtlust. Näiteks valib muuseumipedagoog välja ühe muuseumiruumis nähtaval oleva eseme ning õpilased püüavad kordamööda seda eset ära arvata, esitades selleks täiendavaid küsimusi. Samuti

soosib aktiivset suhtlust lugude jutustamine, kus lugude loojateks on lapsed ise. Selleks istuvad õpilased ringis mingisuguse kunstiteose või muu muuseumieksponaadi ees ning lasevad sel end inspireerida. Õpilased ütlevad kordamööda ühe lause, mille tulemusena moodustub lõpuks terviklik jutt. Samuti võib paluda õpilastel loo kulminatsioon paberile joonistada ning laste nägemusi seejärel võrrelda. Kui muuseum võimaldab muuseumitundi pidada vabas õhus, võib muuseumipedagoog viia lapsed jalutuskäigule, kus õpilased saavad arendada lisaks nägemismeelele ka kuulmis- ja haistmismeelt. Paaristööna võivad õpilased valida ühe eksponaadi ning mõelda välja viis omadussõna, mis kirjeldavad antud eset kõige paremini. Hiljem on võimalik ülejäänud õpilastel neile omadussõnadele toetudes ära arvata, millisest esemest on jutt. Samuti võib paluda õpilastel tuletada meelde üks mälestus, mis neile seostub neile etteantud eksponaadiga. (Instructions for..)

Näiteid mitmekesiste ja huvitavate õpetamismeetodite kohta leiab samuti Eesti muuseumite pakutavatest hariduslikest teenustest. Eesti Vabaõhumuuseumis on näiteks võimalik õpilastel võtta osa koolitunnist vanas vallakoolis, kus loetakse algklassi õpilastega palvet, harjutatakse veerimist ja sulepeaga kirjutamist, aga ka arvutatakse ja lauldakse. (Eesti Vabaõhumuuseumi kodulehekülg) Eesti Rahva Muuseum aga on töötanud välja mitmeid temaatilisi ekskursioone. Üks neist põhineb suuresti õpilaste enda kaasa toodud esemetel. Muuseumitunni alguses uuritakse erinevate eksponaatide vanust, materjali ja funktsiooni. Neile parameetritele lisaks jutustatakse nende esemetega seonduvaid lugusid minevikust, mis aitavad õpilastel saada parema ettekujutuse ajaloost. Muuseumitunni teises osas viiakse läbi töötuba, kus iga õpilane tutvustab kaaslastele oma kaasavõetud eset. Asjadest koostatakse üheskoos näitus. (Eesti Rahva Muuseumi kodulehekülg)

Vaatamata paljudele headele näidetele Eesti ja välismaa muuseumite hariduslike teenuste mitmekesisusest, on praeguse aja muuseumitele tehtud mitmeid etteheiteid. Eelkõige on nõrkusena välja toodud asjaolu, et väljapanekute meetodid on liialt tavalised ja puudub seos ruumi, inimeste ja näituste vahel, ning et väljapanekutes rõhutatakse vaid tekste ja pilte. Tulemuseks on vananenud teenus ja vähenev arv külastajaid. (Ahmad *et al.*, 2014, lk 256-264) Tähtsustatakse interaktiivsust ja tehnoloogilisi lahendusi inimestele teadmiste edastamisel. Muuseumid soovivad leida

võimalusi, kuidas toimuks moodsa tehnoloogia ja kultuuripärandi lõimumine. Tehnoloogia kasutamine kultuuripärandipõhistes väljapanekutes võimaldab muuseumil seletada keerulisi ideid lihtsal kujul, taaslavastada ajaloolisi sündmusi ja tagada simuleeritud, kuid reaalsena näivad läbielamised ja tundmused. Kõige tähtsam on, et muuseumid saavad külastajat kaasata palju enam kui pelgalt vaatamise meetodil. Praegusel kommunikatsiooniajastul kasutavad paljud muuseumid interaktiivseid väljapanekuid, et harida külastajaid meelelahutuslikul viisil. (Alias *et al.*, 2014, lk 308-314) Näiteks Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumis on võimalik õpilastel mängida interaktiivset põrandamängu, kus pannakse proovile õpilaste teadmised eesti kultuuriloost.

Kultuuripärandi tutvustamine muuseumites läbi virtuaalsete mängude on muutumas aina populaarsemaks. Muuseumikülastajad, eriti noored, hindavad õppimist digitaliseeritud rekonstruktsioonide kaudu. Seesugused mängud suudavad luua kaasahaarava ja usutava virtuaalse keskkonna, mis pakub nii meelelahutust kui uusi teadmisi. Samas on oht, et uutsete interaktiivsete toote kasutajail võib tekkida väär arusaam ehedast kohalikust kultuuripärandist. (Champion, 2015, lk 4-5)

Tähtis on, et lisaks muuseumitunnile oleks hästi läbi mõeldud ka õppekäigule eelnevad ja järgnevad õppetegevused. Ühtemoodi tähtsad on nii eelnevalt seatud õpieesmärgid, kui arutelu peale muuseumikülastust, mis toetavad õppimist ja võimaldab uute teadmiste paremat kinnistumist. Muuseumikülastuste puhul on oluline, et õpilased on teadlikud külastuse eesmärkidest ning neile antakse teatav valikuvabadus tegevuste osas. Samuti on tähtis, et õpilastel oleks võimalus jagada õpitut läbi dialoogi klassikaaslaste ja juhendajatega. (Ruso & Topdal, 2014, lk 629-630)

1.3. Turismitoodete arendamine

Turismitoode on kombinatsioon kõikidest nendest elementidest, millega külastaja on sihtkohas kontaktis. Need osised võivad olla materiaalsed (näiteks ehitised ja infrastruktuur) ja mittemateriaalsed (pakutavad teenused ja teeninduskvaliteet). (Koutoulas, 2004, lk 2) Tervikliku turismitoote moodustavad näiteks füüsiline ruum, erinevad teenused, külalislahkus ja kogemused. (Smith, viidatud Benur & Bramwell,

2015, lk 214 vahendusel) Kultuuripärandil põhineva turismi tooted on tugevasti seotud sihtkoha unikaalse kultuuri ja ajaloo, pannes põhirõhu traditsioonidele ja keskkonnale. (Copley & Robson, viidatud Zhang, 2011, lk 12-13 vahendusel)

Mistahes turismitoode koosneb kahest osast – tuumiktootest ja lisandtootest. Kultuuriturismitoote puhul moodustavad toote tuumiku kultuuriressursid (kohalik kultuuripärand, monumendid, kultuurisündmused) ja spetsiaalne tegevusvaldkond, näiteks informatsiooni ja hariduse andmine. Lisandtoote moodustavad tuumikut toetavad turismiteenused, näiteks giiditeenuse pakkumine. (Zhang, 2011, lk 13)

Erinevate turismitoodete rohkus turul loob klientidele valikuvõimalused, mis paneb toodete-teenuste pakkujad keeruka ülesande ette pakkuda midagi, mis pelgalt ei rahuldaks külastajate vajadusi, vaid ületaks neid. (Carew, 2015) Selleks on turismitoodete pakkujail kaks võimalust. Esimesel juhul muudetakse juba turul olemasolevad tooted läbi tootearendusprotsessi uuenduslikemaks. Teisel juhul disainitakse välja täiesti uued tooted. Mõlemad protsessid on turistide pidevalt uuenevate vajaduste rahuldamise eelduseks ning nende tulemusena kohandatakse sihtkoha ressursid vastama nii välis- kui siseturistide huvidele ja ootustele. (Zhang, 2011, lk 14)

Tootedisain tähendab uute teenuste ja toodete loomet. Turismitoodete ja -teenuste disainimine hõlmab endas planeerimist ja organiseerimist, kommunikatsiooni ja materiaalseid komponente. Tootearenduse eesmärk seevastu on juba olemasoleva toote või teenuse kvaliteedi tõstmine. See protsess kombineerib teadmised ettevõtlusest ja uuendusmeelsed nägemused, mille disainerid muudavad toodeteks ja teenusteks. Toodete ja teenuste arendamine on oma olemuselt täpselt sama protsess, kuid kui toodete arendamisel luuakse ainelist ja kombatavat, siis teenuste puhul töötatakse välja midagi mittemateriaalset. Kui tooteid on võimalik ladustada ning pakkuda tarbijatele samal kujul mitmeid kordi, siis kaht identset teenust pole võimalik tarbida, sest need luuakse kohapeal ning tarbimise hetkel. (Product and.. 2015)

Turismitoodete arendamise keskmes on inimene. Turismitoodete arendamisel peab lähtuma kasutajate vajadustest. Vaid nii suudetakse tagada tarbijasõbralik ja konkurentsivõimeline toode või teenus. Toodete konkurentsivõime baseerub eelkõige

klientide rahulolul, mida on oluline järjepidevalt mõõta. Rahulolu määrab ära ettekujutus pakutavast tootest. On oluline, et toode või teenus vastaks kasutaja ettekujutusele, ideaalis aga ületaks seda. (Mager, 2008)

Muuseumite külastajaskond on heterogeenne. Muuseumi külastavad inimesed on erineva motiveeritusega ja ootustega. Kaasaja muuseumikülastajate kui teenuste ja toodete tarbijate ootused ja soovid on ajaga muutunud. Üha enam kritiseeritakse muuseumite vähest külastajale orienteeritust ja heidetakse ette kultuuripärandi esitlemist vanade meetodite abil, selle asemel, et demonstreerida pärandit uuel ja põneval viisil. Muuseumikülastajate peaesmärk ei ole enam näha idealiseeritud versiooni sihtkoha kultuurist, vaid kogeda autentset kultuuripärandit. (Teo *et al.*, 2014, lk 2) Nii nagu kõikides teistes turismiliikides, on ka pärandturismiga seotud organisatsioonidel ja ettevõtjatel oluline mõista, mida nende külastajad ja kliendid vajavad ja soovivad, et luua nende jaoks väärtust ja suurendada objekti külastatavust. (Dragicevic & Letunic, 2014, lk 1197-1200) Kaasaja ühiskond ja praeguse tarbijaskonna profiil aitavad prognoosida kultuuripärandil põhinevate toodete ja teenuste nõudlust tulevikus. Nimelt, noorem generatsioon nõuab teadmistel põhinevaid tegevusi, võimalust teatud olukorda ise sisse elada. Külastajad tahavad rohkem ehedust. Tänapäeva noor kultuuripärandit kogeda sooviv tarbija väärtustab emotsioone, unikaalseid tõlgendusi ja võimalust ise kaasatud saada. Kasutajad on teadlikud, valivad ja huvitatud tehnoloogiast. (Anca *et al.*, 2015, lk 42-51)

Muuseumitel on oluline endale teadvustada, et lastest külastajate näol on neil tegemist pealekasvava külastajaskonnaga. Laste esmased külastuskogemused muuseumis määravad ära nende muuseumikülastused nii hilisemas lapsepõlves kui täiskasvanuks saades. Järgnevalt on välja toodud kaheksa aspekti, millega peaks lastele suunatud muuseumitoodete arenduses tähelepanu pöörama (Hall & Bannon, 2005, lk 189):

- materiaalsus – käsitlemine ja kompileerimine on kesksed meetodid laste tähendusloome protsessis. Samuti peab muuseumikeskkond olema õppimist soodustav.
- jutulisus – lugude jutustamisel on suur roll selles, kuidas lapsed kogevad maailma.

- sotsiaalsus – koostöö ja suhtlus õpilaste ja nende juhendajate vahel on väga oluline laste sotsiaalses arengus.
- aktiivsus – muuseumis peaks olema soodustatud õpilaste aktiivne ja häälekas interpretatsioon.
- multimodaalsus – muuseumi väljapanekud peaksid toetama õpilaste somaatilist õppimist, see tähendab, et lastel peaks olema võimalik tutvuda eksponaatidega läbi erinevate meelte, näiteks kuulmis-, nägemis- ja haistmismeele.
- kaasahaaravus – õpilased peaks külastuskogemust nautima ja olema motiveeritud tegevustes osalema.
- tehnoloogia kasutamine – õpilaste kaasamiseks kasutatav tehnoloogia peab olema lihtsasti kasutatav, võimalikult märkamatuks jääv ning koostööd ja omavahelist suhtlust soodustav.
- pedagoogiline tegevus – õpilaste eesmärgiks on uusi teadmisi omandada, muuseumipedagoogide ülesandeks on veenduda, et õpieesmärgid said muuseumikülastuse käigus täidetud.

Terviklikud turismiteenused koosnevad tihti mitmetest erinevatest osistest, kliendid hindavad aga terviklikku toodet, mis teeb teenuste disainimise veelgi keerukamaks. Tihti ei osteta teenust soovist midagi materiaalselt omada, vaid hoopis kogeda midagi, millel oleks neile emotsionaalne väärtus kogetu näol. Turismitoodete edu sõltub elamuse ja väärtuse loomisest, mistõttu on turismiteenuste põhifookus tähendusriikka kogemuse pakkumisel. (Carew 2015) Üha enam turismisihtkohti keskendub materiaalsete objektide (näiteks uute hoonete) asemel uute mittemateriaalsete atraktsioonide loomisele või vanade arendamisele. Kliendid soovivad elamusi ja ettevõtjad reageerivad nõudlusele, disainides ja turundades emotsioone loovaid teenuseid. Elamustepõhiste teenuste disainimisel keskendutakse eelkõige kliendi vaimsetele vajadustele. Kliendi elamus koosneb isiklikest läbielatud kogemustest ja emotsionaalsetest, füüsilistest, intellektuaalsetest ja spirituaalsetest kontaktidest. (Ding & Scott, 2012) Selleks, et luua atraktiivset teenust, on vaja mõista klientide kõiki vajadusi ja ootusi ning analüüsida kasutajateekonda ehk vaadelda puutepunkte kasutaja teel teenusepakkujani. (Carew 2015)

Teenuste disain pööratab olulist tähelepanu kliendi ja teenusepakkuja kokkupuutepunktidele (ing. k. „touchpoints“) kui tervikelamuse kujundajatele. (Clatworthy, 2010) Külastuskogemus nähakse olevat moodustuv lisaks tegelikule muuseumis veedetud ajale ka külastusele eelnenud ja järgnenud tegevustest. Kasutajateekonna puutepunktideks võib olla näiteks meedia kaudu (esmakordselt) teenusest kuulmine, teenuse ostmise-broneerimine telefoni teel, teenuse reaalne tarbimine ja tagasiside andmine *online*-platvormi kaudu. Puutepunktid võivad olla tahtlikud (näiteks ettevõtte poolt kliendile saadetud kiri) või mittetahtlikud (näiteks internetis loetav tagasiside teenuse kohta). Tähtis pole niivõrd kokkupuutepunkti vorm, vaid pigem reaktsioon ja hinnang, mis kliendil selle vahendusel teenusest tekib. Teenuse disainijad peavad oskama kõiki puutepunkte niimoodi välja töötada, et need kutsuks klientides esile soovitud positiivse emotsiooni. (Patterson, 2010) Mida suurem on kontakt kliendiga, seda suurem on võimalus pakutavat teenust müüa. (Product and.. 2015) Terviklik arvamus teenusest (ja teenusepakkujast) on kokkupuutepunktide summa. (Clatworthy, 2010)

Teenuste disainimise protsessi võtab kokku ja kirjeldab hästi 2005. aastal Briti Disaininõukoja poolt välja töötatud disainiprotsessi mudel, mida tuntakse ka topeltteemandi mudelina. Mudel arendati välja 11 ettevõtte põhjal läbi viidud juhtumiuuringutel ning see kujutab endast piltlikult kaht identset teemantit, mis mõlemad on jagatud kaheks. Esimene teemant kujutab probleemi leidmise ja mõistmisega, teine sellele lahenduse leidmisega seotud protsesse. Disainiprotsess tervikuna jaguneb erinevateks osadeks: avastamine, kirjeldamine, arendamine ja valmistamine. (Double Diamond)

Esimeses ehk avastamise etapis toimub probleemi tuvastamine ja selle paremaks mõistmiseks erinevate uuringute tegemine. Selleks on võimalik kasutada mitmesuguseid meetodeid, näiteks vaatlust, olemasolevate andmete uuringut või enda kasutaja rolli panemist. Teises faasis toimub probleemi kirjeldamine ja sõnastamine. Selles etapis võib koostada mõttekaarte, kaardistada kasutajateekonda ja luua näidiskülastaja profiil ehk persona. (Product and.. 2015) Mudeli kolmas osa keskendub probleemile lahenduse leidmisele, selle visualiseerimisele ja väljaarendamisele. (Double Diamond) Kontseptsioone ja ideid väljendatakse visandite ja prototüüpide kaudu. Selles faasis on

võimalik toodet või teenust testida ja vajadusel veel kiiresti muuta. (Product and.. 2015)

Viimases tootearenduse etapis testitakse väljatöötatud lahendust, hinnatakse seda, tehakse vajadusel veel parandusi ning valmistatakse lõppversioon. (Double Diamond)

Kokkuvõtlikult võib öelda, et toodete ja teenuste arendamine on keeruline ja mitmetasandiline protsess, mille puhul peab arvestama paljude teguritega. Eelkõige on tähtis kliendikesksus ehk arvestamine tulevase tarbija vajaduste ja soovidega. Alles peale vajaduse välja selgitamist või probleemi piiritlemist on võimalik asuda otsima kõige sobilikumat lahendust. Tuleb meeles pidada, et pea sama tähtis, kui on tootearenduse tulemusel valminud lõplik ja terviklik toode, on viis, kuidas seda tulevasele tarbijale esitletakse. On oluline, et tootepakkuja suudaks analüüsida klienditeekonda, kuna kõik punktid sel teekonnal, mis tähistavad kontakti kliendi ja teenusepakkuja vahel, moodustavad kokku tervikliku arvamuse pakutavast tootest ning määravad ära toote tarbimise kasutamise ka tulevikus.

2. HARIDUSLIKE MUUSEUMITEENUSTE ARENDAMISE UURING MUHU MUUSEUMIS

2.1. Uuringu eesmärk, meetod ja korraldus

Läbiviidud uuringu eesmärgiks oli välja selgitada muuseumitundide väljatöötajate ja läbiviijate ehk teenusepakkujate ning nendest osavõtivate kooliõpetajate ehk teenuse kasutajate nägemus, soovid ja vajadused seoses haridusliku muuseumiteenusega. Uuringuga sooviti välja selgitada, kas teenusepakkujate ja teenuse kasutajate nägemus ühtib. Uuringuga loodeti leida senise toote kitsaskohad, mis annaks võimaluse välja pakkuda parendusideid tulevikuks.

Töö käigus viidi läbi kvalitatiivne uuring, mis põhineb 2005. aastal Briti Disaininõukoja poolt välja töötatud teenusedisaini protsessi mudelil, mida tuntakse ka topeltteemanti mudelina. (Double Diamond) Uuringu autor kasutab uurimisandmete kogumiseks mudeli avastamise ja kirjeldamise disainiprotsessides välja toodud meetodeid - poolstruktureeritud intervjuud ja süstemaatilist vaatlust. Neis topeltteemandi mudeli etappides toimub läbi kvalitatiivsete meetodite rakendamise kasutaja mõistmine ning hetkeolukorra uurimine. Kasutajana käsitletakse nii muuseumitöötajaid kui algklasside õpetajaid.

Kõnealused uurimismeetodid aitasid saada üldmuljet, mida on praeguseks hetkeks muuseumis juba tehtud ning mida võiks hariduslike muuseumiteenuste korraldamisel tulevikus teisiti teha. Intervjuu kui meetodi kasuks rääkis võimalus olla intervjuueeritavaga vahetus kontaktis. Meetod on paindlik, võimaldades intervjuu käigus täiendavaid küsimusi küsida ja paluda vastuseid täpsustada, kui midagi vastuses selgusetuks jääb. (Hirsjärvi *et al.*, 2005, lk 191-199)

Uuringu valimi moodustasid Muhu muuseumi töötajad ja viimase aasta jooksul Muhu Muuseumis toimunud muuseumitunnis osalenud algklassiõpilasi saatnud õpetajad. Kvalitatiivne uuring aitas välja selgitada mõlema osapoole ootused ja soovid seoses teenuste uuendamisega tulevikus. Lisaks aitasid intervjuud tuvastada seniste muuseumitundide kitsaskohti, mis vajaks lahendamist. Uurimistulemuste analüüsimiseks kasutati sisuanalüüsi meetodit.

Muhu Muuseumi töötajate ja kooliõpetajate seas läbi viidud intervjuud tuginesid enamuses väga sarnastel küsimustel, kuigi muuseumi personalile oli suunatud rohkem küsimusi muuseumitunni kui teenuse osutamise protsessi kohta ning õpetajatele esitatud küsimused keskendusid rohkem muuseumitunni kui osutatud teenuse kvaliteedi kindlaksmääramisele. Sarnaste intervjuuküsimuste esitamine mõlemale osapoolele oli eelduseks uuringutulemuste ja üldises plaanis teenuse sidusamale analüüsile ning tagas võimaluse niiöelda varjatud dialoogi tekkeks kahe osapoole vahel.

Küsimuste koostamisel lähtuti teoreetilistest lähtekohtadest ning kahest varem koostatud uuringust algkoolile pakutavate hariduslike programmide kohta – 2003. aastal Lääne-Michigani Ülikooli tudengite poolt läbi viidud uuringust õpetajate seas, määramaks kindlaks nende soovid haridusprogrammide osas Kingman'i muuseumis ning 2005. aastal Leicesteri Ülikoolis läbi viidud uuringust piirkondlike muuseumiprogrammide kohta.

Muuseumitöötajatele suunatud intervjuu (Lisa 2) põhiosa moodustas 13 ja kooliõpetajate oma (Lisa 3) 15 küsimust. Intervjuu küsimused on moodustatud põhimõttel üldiselt üksikule, kus esmalt paluti vastajatel lahti mõtestada uuringu keskne mõiste („kultuuripärand“), seejärel arutletakse hariduslike muuseumiprogrammide üle üldiselt ning viimases osas lahatakse konkreetset muuseumitundi. Intervjueeritavate vastused kirjutati üles. Intervjuude keskmiseks pikkuseks kujunes umbes 45 minutit.

Uuring teostati ajavahemikus 1. märts – 15. aprill 2016. Intervjuud viidi läbi silmast-silma kokkusaamistel. Vestlused salvestati ja transkribeeriti. Uuring viidi läbi kahel tasandil – muuseumitöötajate ja kooliõpetajate seas. Kokku oli 9 intervjueeritavat - 3 muuseumitöötajat ja 6 kooliõpetajat. Vastajatele on tagatud anonüümsus, mistõttu on nad töös välja toodud erinevate tähistustega. Täht M tähistab muuseumitöötajaid ja Õ

õpetajaid. Lisaks on antud vastajatele number, mis märgib, mitmendana intervjuu läbi viidi. Uuringuandmete analüüsi illustreeritakse väljavõtetega intervjuudest.

Süsteemaatilise vaatluse puhul osales lõputöö autor Muhu Muuseumis muuseumitunni vaatlejana 11. märtsil 2016. Kõnealusest muuseumitunnist võtsid osa Muhu Põhikooli 1. ja 2. klassi õpilased. Ühtekokku 11 last ja üks saatev õpetaja. Muuseumisse mindi koduloo aine raames ning tunni teemaks oli tekstiil. Muuseumitunnis vaadeldi selle ülesehitust ning õpilaste üldist vastuvõttu ja reageeringuid muuseumitunnis läbi viidud tegevustele ja seal esitatud informatsioonile. Lõputöö autor koostas nähtu põhjal vaatlusraporti (Lisa 1). Vaatlus andis võimaluse kõrvaltvaatajana hinnata reaalselt pakutavat teenust.

2.2. Intervjuude tulemused

Intervjuu küsimused olid üles ehitatud selliselt, et teemadega liiguti üldisemalt spetsiifilisema suunas. Alguses paluti vastajatel teemat veidi avada ning intervjuueeritavatelt küsiti, mida tähendab nende jaoks kohalik (Muhu) kultuuripärand. Peamiselt loetleti üles rahvariideid, muhu murrakut, külakultuuri, looduslikke pühapaiku, muistendeid ning rahvalaulu- ja rahvatantsukultuuri. Enamik intervjuueeritavatest rõhutas oma vastuses ka kohalikku kogukonda. Üks intervjuueeritud Muhu muuseumi töötaja tõi kohaliku kultuuripärandi osana kõige minevikulise kõrval esile ka uued traditsioonid ja juurde tekkiva ainelise kultuuri.

Õpetajatelt küsiti, kui oluliseks peavad nad õpilaste teadmisi nii Muhu saare, kui terve Eesti kultuuripärandist. Kõik vastanud olid üksmeelel, et õpilased peaksid oma kultuuripärandit tundma, eriti just kitsamalt oma kodukandi kultuurilist pärandit. Hinnati tähtsaks, et vanad traditsioonid ja tõekspidamised saaks põlvest põlve edasi kantud.

Õ1. Vanasti elasid vanaemad-isad koos lastega ja rääkisid neile edasi. Pered tulevad mandrilt ja nende lapsed ei tea Muhust midagi. Siia keskkonda tulles või sündides võiksid kõik teada, mis sellega seostub ja mis siin toimub.

Õpetajad tõdesid, et õpilased puutuvad õppetöös kultuuripärandiga pidevalt kokku. 1.-3. klass õpib kultuuripärandi kohta eelkõige koduloo tunnis, kuid tähtis on neid juba varakult ette valmistada ka hiljem tunniplaani lisanduvate ajaloo, loodusõpetuse, inimeseõpetuse, eesti keele ja teiste tundide jaoks.

Erandidult kõik intervjuueeritavad hindasid muuseumiõppe panust laste hariduses väga tähtsaks. Mõlemad osapooled olid arvamisel, et mitteformaalne muuseumiharidus on koolides läbi viidavale formaalsele õppele ainulaadseks tugiõppeks. Muuseumite rolli hariduse andjana nähakse olevat aja jooksul kasvanud.

Küsid, kas muuseumitunnid on pigem koolitundidele asenduseks või täienduseks, nägid muuseumitöötajad muuseumitundide rollina olla eelkõige koolitundidele täienduseks. Ka õpetajad olid arvamisel, et tegu on pigem täiendusena, kuid tõdesid, et muuseumitundi võib ka asendusena käsitleda, sest muuseumis käiakse ainetunni ajast. Samas tõdesid nad, et ideaalis võiksid muuseumitunnid olla üles ehitatud sellisel tasemel, et nad võiks ainetundi täielikult asendada. Kõikidest vastustest jäi kõlama, et koolitundides jälgitakse kindlat programmi ja muuseum on koht, kust saavad õpilased teise vaatenurga, ning kus kinnistatakse varasemalt õpitud teadmisi. Leiti, et asendusena saaks neid vaadelda juhul, kui neid suudedaks täielikult riikliku õppekavaga kooskõlastada.

Lõputöö autor uuris, kuivõrd lähtutakse praegu muuseumitundide arendamisel riiklikust õppekavast. Muuseumitöötajad tõdesid, et varemalt pöörati sellele rohkem tähelepanu, kuid enam pole sellest lähtutud. Algklasside õpetajatega on küll sel teemal arutletud ja jõutud järelduseni, et võiks sellele tulevikus rohkem tähtsust osutada.

Lisaks uuriti õpetajatelt, miks näevad nad olulisena, et kultuuripärandit tutvustav õppetund toimub just muuseumis ja mis vahe on klassiruumis ja muuseumis läbiviidaval tunnil. Peamise erinevusena nähti eksponaatide olemasolu ja koolist erinevat keskkonda muuseumis:

Õ4. Muuseumis on olemas kõik need eksponaadid, mida lastele näidata tahad. Klassis tundi pidades peab kõik need asjad ise kokku otsima. Näiteks rahvariideid oleks saanud kodust tuua, aga vanaaja mänguasjad.. kodus neid asju ju lihtsalt pole. Muuseumikogud on vajalikud.

Õ2. Lapsed saavad teise keskkonda ja siin on need asjad teistmoodi välja pandud, tekib teine õhustik. Muuseumi põhimõte on tutvustada kombeid ja tõmmata paralleele tänapäevaga, pöörõhk siiski minevikul, sest tänapäev surub liialt peale.

Muuseumitöötajatelt küsiti hetkel muuseumi poolt pakutavate hariduslike teenuste, täpsemalt muuseumitundide kohta. Lõputöö autor uuris muuseumitöötajatelt, kui suur osakaal on hetkel muuseumitundidel Muhu Muuseumi tegevuses. Kaks kolmest küsitletud muuseumitöötajast oli arvamusel, et osakaal ei ole väga märkimisväärne ning võiks kindlasti olla suurem. Üks muuseumitöötaja oli muuseumitundide osakaalu hindamisel optimistlikum, hinnates seda päris suureks. Ta tõdes, et muuseumitunnid ehk ei paista silma osavõtjate arvu poolest, kuid muuseumitundide arv on suur. Seega moodustavad muuseumitunnid tema hinnangul umbes poole kõikidest pakutavatest muuseumiteenustest.

Kõik muuseumitöötajad olid nõus, et tulevikus võiks muuseumitunde korraldada senisest rohkem, seda eriti talveperioodil. Muhu Muuseumi eelmise, 2015. aastal koostatud statistika kohaselt toimus kõnealusel aastal 31 muuseumitundi, haridusprogrammides osales aasta jooksul ühtekokku 500 last ja 200 täiskasvanut. 2016. aasta tegevuskava kohaselt soovitakse korraldada samuti umbes 30 muuseumitundi, kuid neist osa võtvate inimeste arvu loodetakse suurendada tuhandeni. Numbrit plaanitakse tõsta siiski peamiselt erinevates muuseumi korraldatavates õpitubades osalevate täiskasvanud külastajate arvelt.

Peamise asjaoluna, mis tingib muuseumitundide senise üsna väikese suurusjärgu muuseumi üldises töös, toodi välja muuseumi asumine koolidest ja lasteaedadest kaugel. Eriti problemaatilisena nähti saarelist eraldatust just Saaremaalt ja mandrilt tulevate külastajate teenindamisel. Koolidel puudub rahastus, et oma õpilasi väljaspoole oma kodupiirkonda saata. Seega on Muhu Muuseum teinud seni ja plaanib ka tulevikus teha koostööd põhiliselt Muhu Põhikooli ning lähemalasuvate Saaremaa valdade koolidega. Küll aga tõdetakse, et järjest enam otsivad õpetajad muuseumiga ise kontakti. Koostöö on aastatega vaid paranenud ja tihti tehakse ka vastuvisiite, see tähendab, et muuseum külastab kooli. Selline töökorraldus on lasteaedadele ja koolidele tihtipeale raha- ja ajasäästlikum. Muuseumitöötajad leiavad, et visiidid kooli on huvitavad ja pakuvad vaheldust ning väljakutseid.

Järgnevalt uuriti muuseumitöötajate käest, millist osa Muhu kultuuripärandist muuseumitundide vahendusel õpilastele tutvustatakse ja miks. Siin toodi välja rahvakultuuri tähtpäevad, rahvariided, muhu murrak, tekstiil, peremärgid, vanad hooned ja esemed (näiteks tööriistad). Tõdeti, et ülekaalus on just tähtpäevade ja traditsioonide lastele tutvustamine, sealhulgas toodi välja vanamoodi koolitundide pidamine vanas koolimajas.

Muuseumitöötajad ütlesid, et rahvakalendri tähtpäevi on mitmeid ning muuseumitunde saab üles ehitada selliselt, et need kõnetaks just neid külastama tulnud vanusegruppi. Intervjueerija tundis huvi, kas ja kuidas tutvustatakse lastele esimeses küsimuses rõhutatud tantsu- ja laulukultuuri kui kohaliku kultuuripärandi olulist osa. Paraku tõdeti, et neile eraldi pühendatud muuseumitunde eraldi pole tehtud.

M3. Kunagi ammu oli tantsuõpituba, aga see polnud otseselt Muhuga seotud.

Mõistmaks muuseumitöötajate ja õpetajate nägemust kõiki osapoolte huvisid ja soove rahuldavast teenusest, küsiti intervjueeritavatelt, mis teeb muuseumitunnist tervikliku teenuse. Selleks loetles lõputöö autor nii muuseumitöötajatele kui õpetajatele üles erinevaid aspekte, mis moodustavad muuseumitunni kui tervikliku teenuse ning palus valida neil nende seast välja 5, mis on nende arust õpilase jaoks kõige tähtsamad. Kõik intervjueeritavad tõdesid, et eranditult kõik ülesloetletud komponendid on tegelikkuses tähtsad ning neist viie valimine on ääretult raske. Küll aga võib lõplikute valikute seas märgata seaduspärasusi. Muuseumitöötajate vastustest järeldub, et nad peavad kõige olulistemaks komponentideks muuseumieksponaatide kasutamist ja nende kaudu uue informatsiooni omandamist kultuuripärandist. Selle aspekti märkisid olulistena ära kõik kolm intervjueeritud muuseumitöötajat. Kaks muuseumitöötajat kolmest hindas kõrgelt ka uuenduslike õppimismeetodite kasutamist, aktiivseid tegevusi ning rahulolu, inspireerituse ja loovuse soodustamist muuseumitunnis.

Õpetajate vastustest jäi rõhutatult kõlama kultuuripärandit puudutavate üldiste teadmiste suurenemise ja varasemate teadmiste kasutamise olulisus muuseumitunnis. Sarnaselt muuseumitöötajatele hindasid ka kõik kuus õpetajat muuseumieksponaatide kaudu kultuuripärandit puudutava informatsiooni omandamist. Neli õpetajat kuuest arvas, et õpilaste jaoks on kindlasti tähtsad ka tänu muuseumitunnis õpitule toimuvad arengud

õpilaste väärtushinnangutes ning muuseumitunnis õpitu võimalik rakendamine igapäevaelus. Lisaks toodi välja muuseumitunni kui tervikliku teenuse vajalike komponentidena võimaluse lastel muuseumitunnis mälu ja analüütilist mõtlemist kasutada ja arendada.

Mitte keegi kuuest vastanuist ei märkinud viie kõige olulisema aspekti seas muuseumi omal käel avastamise tähtsust muuseumitunni osana ega fakti, et on muuseumitund peaks arvestama asjaoluga, et laste jaoks on oluline olla keskkonnas, kus on lubatud teha vigu.

Järgnevalt püüti välja selgitada, kuidas mõistab muuseum algklassiõpilaste ehk uurimisaluse sihtrühma vajadusi ja soove. Selleks uuriti muuseumitöötajate käest, mida nende nägemuse kohaselt muuseumitundi tulev laps ootab ja soovib. Kaks intervjuueeritavat oli arvamusel, et laste jaoks on esmatähtis, et muuseumitund oleks huvitav ja lõbus. Samuti rõhutati vastustes soovi omandada uusi teadmisi ja võimalust sotsialiseerumiseks.

M3. Laps loodab sedasama, mida kõik inimesed, kes siia tulevad – et siin oleks tore ja lõbus ja huvitav.

M1. Et oleks huvitav ja lõbus. Tohutult tähtis on, et nad saavad omavahel vabamalt suhelda. Paljud tahavad ka uusi teadmisi.

Üks muuseumitöötajatest tõdes, et lastelt saadud tagasiside põhjal tundub talle, et lastel puuduvad erilised ootused, pigem on neil omad kõhklused ja kahtlused eelseisva muuseumitunni osas. Üldjuhul lahkuvad aga õpilased rahulolevatena, eriti toovad muuseumitöötaja sõnul naeratuse näole praktilist laadi mängud.

Sihtrühma puudutavate eripärade teema jätkuks küsiti muuseumitöötajatelt, kas nad on oma muuseumitundide andmise praktika jooksul täheldanud muutusi sihtrühma soovides. Kahe 10-aastase staažiga muuseumitöötaja sõnul ei ole lastegruppide puhul muutusi näha. Üks töötajatest tõdes, et on muuseumitunde tänaseks läbi viinud vaid pool aastat ning seetõttu ei oska antud küsimusele ammendavat vastust anda.

Uuringuga püüti välja selgitada, kuidas toimub hetkel Muhu Muuseumis hariduslike muuseumiteenuste arendamine. Muuseumitöötajatel paluti kirjeldada, kuidas toimub

nende organisatsioonis muuseumitundide välja töötamise protsess - kes neid välja mõtleb, kokku paneb ja läbi viib.

Muhu Muuseumis töötab muuseumitundide kokkupanemisega põhiliselt tegevusjuht, kuid teda aitavad ja assisteerivad vajadusel kõik teised muuseumitöötajad. Muuseumitundide kavandamine algab sellest, kui kooli esindaja võtab muuseumiga ühendust. Vahel on esimesena kontakteeruvaks pooleks ka muuseum ise. Sel juhul lähtutakse eelnevalt kinnitatud aasta tegevuskavast, valmistatakse tund ette ja pakutakse see kooli(de)le välja.

Kui muuseumiga kontakteerub kool, siis planeeritakse muuseumitund vastavalt tellimusele. Mõlemal puhul vaadatakse eelnevalt läbi vanad kaustad, kuhu on kogutud minevikus läbi viidud muuseumitundide materjalid. Neid kohandatakse vastavalt tellija soovile ja vajadustele. Peale muuseumitunni toimumist küsitakse nii lastelt kui õpetajatelt tagasisidet. Toimunud muuseumitunni kohta koostab läbiviija lõppraporti. Kõik töötajad rõhutavad oma vastustes koostööd nii oma maja personali kui muuseumi ja kooli vahel.

Intervjueerija küsis, kust saadakse olemasolevate teenuste arendamiseks ja/või uute välja töötamiseks ideid ja inspiratsiooni. Toodi välja mitmeid allikaid – Muhu pärandit kajastav kirjandus, koolitused ja vastavad otsingud interneti vahendusel. Ideid saadakse ka partnerkoolide ja -lasteaedadega eelnevalt läbi arutatades, mis neile sobida võiks. Ise mõnd sarnast (etno)muuseumit külastades pööratakse erilist tähelepanu sealsele muuseumipedagoogikale.

Eelnevale küsimusele jätkuks uuris lõputöö autor, kas Muhu Muuseumi töötajad on viimase kahe aasta jooksul osalenud teemakohasel koolitusel. Tagasisidest järeldus, et muuseumitundidega otseselt rohkem kokku puutuvad töötajad on küll asjakohastel koolitustel osalenud ning enamus plaanib seda teha ka tulevikus, kuid see pole olnud väga järjepidev ettevõtmine. Samas tõdeti, et kui üks töötajatest saab teavituse või kutse teemakohasele koolitusele, jagab ta seda ka kolleegidega. Näiteks võeti osa 2015. aastal Eesti Vabaõhumuuseumis toimunud muuseumipedagoogika konverentsil ning lähiajal on plaanis minna projektijuhtimise koolitusele. Üks töötajatest tunnistas, et mõni aeg tagasi toimus ka spetsiaalne muuseumitunni koolitus, kuid paraku ei saanud ta seal

osaleda, kuna toimumisaeg ei sobinud talle. Organisatsioon oma töötajad koolitusele kohustuslikus korras ei saada – pigem osalevad töötajad koolitustel enda soovist areneda.

Veel üritati välja selgitada, kui palju saavad õpetajad osaleda tundide kokkupanekul. Muuseumi personali sõnul on nende osalus üsna väike, kuid seda õpetajate endi soovil. Kui õpetaja annab ette väga konkreetse teema ja soovi muuseumitunni läbiviimiseks, siis nii ka tehakse.

M3. Õpetajad ei ole osalenud eriti, aga oleme üritanud teada saada nende ootusi. Ootavadki rohkem muuseumi poolt, et asi ära tehtaks. Veidi konsulteeritakse. Me oleme küsinud tagasiside ja oleme saanud väga positiivset tagasiside. Et on piisavalt harivat ja meelelahutuslikku poolt. Koolis ju joosta ei tohi.. muuseum ei keela.

Õpetajate sõnul on samuti muuseumi- ja koolitöötajate koostöö muuseumitundide kokkupanekul olnud seni seesugune, kus küsitakse õpetajatelt tunni teemat ja ka spetsiifilisi soove teema edasiandmiseks. Üldiselt on muuseumitunni ülesehitus ikkagi muuseumitöötaja teha.

Hetkel Muhu Muuseumi poolt pakutavate muuseumitundide pikkuseks algklassidele on tavapärase akadeemilise kestus ehk 45 minutit. Muuseumitöötajate ja õpetajate hinnanguil on see aeg piisav, et uusi teadmisi edasi anda, ilma, et õpilaste tähelepanu jõuaks hajuda.

Nii muuseumitöötajatelt kui õpetajatelt küsiti, milline peaks olema nende hinnangul muuseumitunni meelelahutusliku ja hariva poole suhe. Kaks muuseumitöötajat kolmest arvas, et muuseumitund peaks olema võrdselt meelelahutust pakkuv ja hariv. Tõdeti, et see oleneb suuresti ka sellest, millisele vanuserühmale muuseumitund on suunatud. Algklasside puhul nähti seda vahekorda pigem kallutatuna lõbususe suunas. Üks muuseumitöötajatest oli siiski arvamisel, et muuseumitund peaks olema mõningal määral lõbus, kuid eelkõige siiski hariv.

Kõik õpetajad oli arvamisel, et muuseumitund peaks olema võrdselt meelelahutust pakkuv ja hariv ning seda just algklasside puhul. Põhjendusena tõid nad välja, et väikestel lastel on tihti keeruline ühele asjale süvendatult kaua keskenduda ning selles

eas vajavad nad tasakaaluks niinimetatud kuivale teooriale praktilisi ja loovust pakkuvaid väljundeid.

Uuringus vaadeldi ka füüsilist aktiivsust nõudvate tegevuste osa hariduslikes muuseumiteenustes. Muuseumitöötajad olid üksmeelselt nõus, et praktilisele tegevusele võiks olla pühendatud pool või rohkem tervest muuseumitunnist. Kõik nentisid, et praktilist laadi tegevuste osakaal sõltub suuresti õpilaste vanusest. Samuti võtab praktiliste tegevuste läbiviimine palju aega, mistõttu leidsid muuseumitöötajad, et optimaalse aja ja tasakaalu leidmine on raske.

M4. See kõik on vanusest sõltuv - mida väiksem, seda suurem osa mängulisusel, keskastmel pooleks ja vanemad kuulaks pigem, kui teeks midagi.

Õpetajad olid muuseumitöötajatega samal arvamusel – muuseumitunni teoreetilise ja praktilise osa suhe võiks olla pooleks. Kui muuseumitöötajad rõhutasid tasakaalu leidmisel sihtgrupi vanusega arvestamist, siis õpetajad tõid välja tunni teemast sõltumise. Kui muuseumitunni teema käsitlemiseks ei ole palju aega vaja, siis võib ka praktiliste tegevuste osakaal olla suurem.

Muuseumi personalilt uuriti täiendavalt, milliseid võimalusi annab Muhu kultuuripärand õppijatele praktilistes tegevustes kasutamiseks. Vastajad tõid välja mitmed muuseumikogusse kuuluvad esemed, mis võimaldavad lastel endil proovida teha midagi, mida kunagi nende esivanemad tegid. Näiteks saaks ja võiks kasutada muuseumitunni läbiviimisel kangastelgi, vokki, hõõvelpinka ja kraase. Lastel on lastud varemalt käsitsi hõõveldada, kirvega puid lõhkuda, nõõre punuda, olemasolevate peremärkidega tutvuda ning ka ise neid valmistada. Lastega viiakse tihti läbi erinevaid seltskondlikke mängu, näiteks Muhu saare kommete omane sigade ehk kada ajamise mäng. Lisaks on muuseumis ise vanade mänguasjade näitel uusi tehtud.

Hindamaks nii teenusepakkujate kui tarbijate rahulolu Muhu Muuseumis pakutavate hariduslike teenustega, palus lõputöö autor õpetajatel hinnata viimast külastuskogemust Muhu Muuseumis. Lisaks tõid muuseumitöötajad ja õpetajad välja Muhu Muuseumi tugevused ja nõrkused muuseumitundide läbiviimisel.

Õpetajatelt küsiti, millest lähtuvalt valisid nad Muhu Muuseumi oma külastuspaigaks. Intervjueeritavate vastust oli ühene – kõigi kuue õpetaja valikul sai määravaks muuseumi lähedus koolile ja muuseumi käsutuses olev hästi säilinud kultuuripärand. Samuti tõid õpetajad välja fakti, et Muhu kultuuripärandiga tutvumiseks on Muhu Muuseum parim võimalik koht.

Õpetajatelt uuriti veel, kas nad on oma õpilastega külastanud ja osa võtnud varasemalt ka mingisuguse teise muuseumi muuseumitundidest. Kõik küsitletud kuus õpetajat pidid tõdema, et viimase aasta jooksul on nad osalenud vaid Muhu muuseumi muuseumitundides. Varasemalt on küll külastatud näiteks Saaremaa Muuseumi ja Eesti Vabaõhumuuseumi, kuid seda omal käel ja ekskursiooni osana, mitte muuseumitunni eesmärgil. Õpetajad tõdesid, et nad külastaks muuseume oma ainetundide raames rohkem, kuid aeg ja transport seavad piiranguid, seda eriti uuringualuse vanusegrupi osas ja mandrile sõites.

Õpetajatel paluti mõelda tagasi nende poolt viimati osaletud muuseumitunnile Muhu Muuseumis ja hinnata välja toodud muuseumitundi puudutavate aspektide tulemuslikkust 5-punkti skaalal. Hinnangutest selgus, et õpetajate poolt viimati väisatud muuseumitund soodustas õpilaste aktiivset osavõttu ja õpilaste tagasiside põhjal võis väita, et õpilased nautisid muuseumikülastust. Samuti pälvis maksimaalse hinnangu õpetajatelt väide, et muuseumitund soosis õpilaste loovust. Muuseumitund hinnati töötajate poole väga hästi läbi mõelduks ning kõik õpetajad nõustusid, et õpilased omandasid muuseumitunnis uusi teadmisi kultuuripärandi kohta, ja et muuseumitund suurendas õpilaste motivatsiooni õppida kultuuripärandi kohta ka edaspidi.

Muuseumitundide läbiviijate kompetentsust ja oskust vahendada informatsiooni oskuslikult, said õpetajatelt kokkuvõttes 5-punkti skaalal hinnanguna „4“. Põhjusena toodi välja liiga peensustesse laskumine ning mõnele õpetajate jaoks tähtsale faktile liiga vähesse tähelepanu pööramine. Lisaks oli märgata suuri erinevusi õpetajate vastustes seoses sellega, kuidas viimane muuseumikülastus muutis õppijate arusaami praktilisemaks. Neli õpetajat kuuest ütles, et nende viimases muuseumitunnis võimaldati lastel ise teha mitmeid praktilisi ülesandeid, kaks teist õpetajat aga tõdes, et muuseumitund oleks võinud ja saanud olla veelgi praktilisemat laadi.

Uuringus küsiti õpetajatelt, kui suur oli nende osa vahendajana õpilaste ja muuseumitundi läbi viiva muuseumitöötaja vahel viimases muuseumitunnis, ning mis selle tingis. Neli õpetajat kuuest hindas oma osa minimaalseks, öeldes, et muuseumitöötaja esitas informatsiooni oskuslikult ning neil polnud uuele teabele midagi lisada. Kaks õpetajat leidsid, et mitte-pedagoogid kipuvad vahel informatsiooni veidi liiga keeruliselt esitama, mistõttu nad pidid paaril korral sekkuma ning muuseumitöötaja jutu lihtsustatud kujul edasi andma. Lisaks pidid nad tuletama lastele meelde, millest varem on klassiruumis räägitud, et neil tekiks soovitud seosed. Üldiselt olid kõik õpetajad praeguse koostööga rahul ning kiitsid muuseumitöötajate paindlikkust nende soovide arvessevõtmisel.

Peamise Muhu Muuseumi tugevusena toodi välja väga unikaalne Muhu saare kultuuripärand, eksponaadid ning muuseumikeskkond, suur territoorium ja palju hästi säilinud hooneid.

M1. Looduskaunis koht, mere ääres ja huvitav arhitektuur. Muuseumi territoorium võimaldab otsimismänge, orienteerumist, matemaatilisi mõõtmisi. Näiteks saab määrata puude liike ja umbkaudu mõõta nende kõrgusi.

M3. Muhu kultuuripärandi tutvustamine - kõike muud saavad nad ka teistest muuseumitest, aga ainult siin saavad nad tutvuda Muhu kultuuripärandiga kõige autentsemal moel.

Lisaks hindavad kõik töötajad kõrgelt oma kolleege, tuues välja kogenud ja vastutuleliku personali olemasolu. Muuseumitöötajad on alati valmis ka väljaspool muuseumi hariduslikke programme läbi viima.

Tugevustele lisaks paluti muuseumitöötajatel välja tuua ka Muhu Muuseumi kui teenuse(pakkuja) nõrgad küljed. Siinkohal märgiti ära asumise (kohalikest) lasteaedadest ja koolidest üsna kaugel. Ekskursioone on vähemaks jäänud ja kaugemal asuvad koolid ei telli muuseumitunde väga tihti. Üks muuseumitöötajatest tõi nõrkusena välja ka töötaja puudumise, kes spetsiaalselt ja pidevalt just muuseumitundide väljatöötamise ja korraldamisega tegeleks ning suudaks tervikut haarata. Teise muuseumitöötaja arvates on muuseumitunnid mõningal määral iganenud ning vajaks

modifitseerimist. Ühena võimalustest muuseumitunde uuendada, on muuseumitöötaja arvates muuseumi interaktiivsemaks muutmine läbi tehniliste lahenduste.

M1. Aeg-ajalt tundub, et on uute ideede puudus muuseumipedagoogikas. Korratakse samu programme ja tegevusi.

M2. Osades kohtades on rohkem interaktiivseid võimalusi. Neid võiks olla rohkem.

Viimasena küsiti nii muuseumitöötajatelt kui õpetajatelt, millisena kujutavad nad ette muuseumitunde ning muuseumite ja koolide koostööd viie aasta pärast. Kolm muuseumitöötajat neljast on kindlal arvamusel, et viie aasta pärast on muuseumitunnid interaktiivsemat laadi. Samas on nad ka kindlad, et on praegu kasutatavaid komponente, mis kuhugi ei kao.

M3. Kavatsime ka nutiseadmetega kaasa minna. Jooksmine, käeline tegevus kindlasti ei kao. Sõltub muuseumist, aga meie muuseumist kindlasti ei kao.

Muuseumitöötajad on lootusrikkad, et koolide poolt tuleb suurem soov oma õppetööd mitmekesistada ja seeläbi intensiivistub ka koostöö muuseumi ja koolide vahel. Samuti loodetakse, et muuseumitundide läbiviimine muutub sujuvamaks.

Kooliõpetajate nägemus muuseumitundidest ja koolide koostööst muuseumitega viie aasta pärast on äärmiselt sarnane muuseumitöötajate visiooniga. Ka õpetajad arvavad, et viie aasta pärast on muuseumid ja seal läbi viidavad hariduslikud tunnid interaktiivsemat laadi.

Õ3. Võib-olla on tulevikus vaid arvutiekraan, kuhu vajutad ja saad sealt oma vastused. Vahetu värk meeldib mulle, võib-olla lastele meeldiks rohkem interaktiivsust. Oma silmaga on hoopis midagi muud. Päris pärand on silme all, mitte sa ei vaata seda kuskilt ekraani pealt.

Koostöö õpetajate prognooside kohaselt jätkub ning on senisest veelgi sujuvam. Õpetajad tunnevad hetkel muret, et nende koolitundide arv seab piirangud väljasõitudeks. Nad peavad tihti pidama läbirääkimisi teiste õpetajatega ja leidma lahendusi, kuidas ja milliste tundide arvelt muuseumisse minna. Õpetajad loodavad, et ka see protsess lihtsustub tulevikus.

2.3. Vaatluse tulemused

Vaatluse läbiviimisel tugineti klienditeekonna põhimõttest, mistõttu liitus uuringu läbiviija muuseumitunni eel õpilaste ja õpetajaga juba koolis, kus vesteldi põgusalt juhendajaga kultuuripärandi tundmise tähtsusest ning selle seosest õppekavaga. Lõputöö autor täheldas ning õpetaja kinnitas, et õpilased ootavad ühist väljasõitu muuseumisse väga.

Muuseumi territooriumile jõudes süvenes õpilastes ootusärevus. Kõik õpilased olid kas kooliga või perega Muhu muuseumit ka varem külastanud. Vaadeldud muuseumitund toimus Välja talus, kus on üleval püsinäitus Muhu vanadest rahvarõivastest ja tekstiilidest. Hoone trepil tervitas saabujaid muuseumipoolne juhendaja. Tähelepanekuna väärib äramärkimist, et tulenevalt muuseumitunni teemast (tekstiil) oleks oodanud muuseumitöötajatelt ka vastavat riietust – rahvariiete nägemine juhendajate seljas oleks aidanud õpilastel teooriat visualiseerida paremini kui nende vaatlemine elutute mannekeenide seljas. Üleriided muuseumi kontoripoolsele ära pannud, suundusid muuseumitunnist osavõtjad teisele korrusele. Õpetaja rõhutas enne tunni ametliku osa algust, et tegu on siiski koolitunniga ning peale niinimetatud loengut tuleb kõigil täita töölehed, mille eest 1. klassi õpilased saavad hinnangu ja 2. klassi õpilased hinde.

Muuseumitund viidi läbi kronoloogilisel põhimõttel – lastele tutvustati rahvariideid ja tekstiile lähtuvalt nende vanusest, esiteks 18. ja 19. sajandist pärinevad esemed, seejärel uuemad. Õpilaste seas tekitasid suurimat elevust eksponaadid, millega neil oli ka varasemas elus endal kokkupuude olnud.

Põnevaid eksponaate täis õpikeskkond soosis õppimist ja kaasamõtlemist igati. Muuseumitunni läbiviija esitas informatsiooni selgelt, tõi paralleele nüüdisajaga ning soosis igakülgset õpilaste aktiivset osavõttu. Ka lastega kaasas olnud õpetaja rääkis teatud momentidel kaasa, mis tema ühest või teisest esemest teab. Lisaks tuli õpetaja mõne keerulisema mõiste esinedes selle juurde tagasi, veendumaks, et õpilased said mõistest õigesti aru. Mõne lapse tähelepanu hajus veidi, eriti poiste, kui muuseumitunni läbiviija rääkis spetsiifilisemalt naiste rahvariietest. Samas kommenteerisid lapsed kõike julgelt ja tõid näiteid elust enesest.

Muuseumitund jätkus allkorrusel asuvates kontoriruumides, kus lastele näidati kaht mannekeeni, kel olid seljas muhu rahvariided. Muuseumitunni läbiviija vahetas mannekeenide riietuse juures teatavaid komponente ning palus siis lastel tuvastada, mis on modellide riietuses valesti. Seejärel jagati lastele töölehed ja värvilised pliiatsid ning tutvustati neile tööülesannet. Töölehtedel oli kujutatud muhu rahvarõivastes poissi ja tüdrukut ning õpilased pidid kõigepealt kirjutama lehe peale muhu murrakus nende riideesemete nimed ning seejärel need ära värvima.

Töölehed said täidetud väga erinevas tempos. Mõni laps suutis nimetada ja värvida kõik riideesemed vähem kui 10 minutiga, mõnel kulus selleks pea 20 minutit. Nii muuseumitöötaja kui õpetaja olid mahajääjate suhtes toetavad ning üritasid neid kõiksuguste vihjetega aidata. Samas ei lubatud kooliõpetaja poolt õpilastel omavahel koostööd teha, rõhutades, et töölehtede täitmine on individuaalne tööülesanne ning selle eest saab igaüks hinde. Õpilastel, kes muuseumis ei jõudnud töölehte lõpetada, lubati seda teha järgmise koduloo tunni ajal koolis. Tunni lõppedes serveeriti igale lapsele tass, mille sees oli ahjus küpsetatud õun ehk mädinõun - nagu muuseumitöötajad seda ise muhu murrakus presenteerisid.

Muuseumitund kestis kokku veidi üle planeeritud aja ehk üle 45 minuti. Enne, kui lapsed ja õpetaja lahkusid, küsis muuseumitunni läbiviija, kuidas külalised tunniga rahule jäid. Lapsed andsid positiivse tagasiside ning lubasid ka tulevikus muuseumitundi tulla.

Kokkuvõttes võib öelda, et õpilased olid motiveeritud ning tähelepanelikud, tundsid ümbritseva suhtes uudishimu ning mõtlesid ja rääkisid kaasa. Muuseumitund oli korraldajate poolt hästi organiseeritud ja läbi viidud. Muuseumitunni läbiviija kasutas eksponaate oskuslikult oma jutu ilmestamiseks ning lõi võimalusi aktiivseks dialoogiks enda ja õpilaste vahel. Lastele koostatud tööleht pani proovile nii õpilaste muuseumitunnis omandatud teadmised, kui ka lubas neil olla loov. Vaatlustulemustele ning osapoolte tagasisidele tuginedes võib väita, et koolitund muuseumis kujunes edukaks nii lastele ja õpetajale kui ka muuseumitunni läbiviijale.

3. JÄRELDUSED JA ETTEPANEKUD

Lõputöö raames läbiviidud uuringu eesmärgiks oli välja selgitada Muhu Muuseumi personali ja viimase aasta jooksul muuseumi hariduslikke teenuseid, täpsemalt muuseumitunde tarbinud kooliõpetajate nägemused sihtrühma eripäradega arvestavatest hariduslikest teenustest muuseumis. Saadud tulemuste põhjal soovis lõputöö autor analüüsida muuseumi praeguseid hariduslikke teenuseid ja teha parendusettepanekuid Muhu Muuseumile tootearenduseks tulevikus. Järgnevalt tehakse järeldusi ja esitatakse ettepanekuid, tuginedes töö esimeses osas käsitletud teoreetilistele lähtekohtadele.

Muhu Muuseumi unikaalseks ressursiks on autentne Muhu saare kultuuripärand. Muuseum asub suurel territooriumil, looduskaunis kohas, kus pakutakse külastajatele vaatamiseks ja tutvumiseks hästi säilinud eksponaate ja hooneid. Nagu tänapäevastele muuseumitele omane, on ka Muhu Muuseumil oluline roll olla kohalikule elanikkonnale hariduse andjaks. Läbi muuseumitundide tutvustatakse külastajatele rahvakultuuri tähtpäevi, rahvariideid, muhu murrakut, tekstiile, vanu hooneid ja esemeid. Uuringu käigus tõdeti, et muuseumitundide vahendusel ülekaalus on just tähtpäevade ja traditsioonide lastele tutvustamine.

Enamik Muhu Muuseumi töötajatest leidis, et muuseumitundide osakaal muuseumi tegevuses ei ole praegu väga märkimisväärne ning võiks tulevikus kindlasti olla suurem. Peamisteks muuseumitundide külastajateks on klassid Muhu Põhikoolist ja lähemalasuvatest Saaremaa koolidest. Muhu Muuseumi saareline paiknemine on takistuseks, et siia tuleks regulaarselt õpilasrühmi mandrilt. Nemad satuvad muuseumisse harva ja enamjaolt vaid pikema ekskursiooni osana. Vestlusest muuseumitöötajatega jäi kõlama, et enamjaolt on esimeseks kontaktiotsijaks koostöö osas koolid. Lõputöö autor on arvamusel, et Muhu Muuseum võiks ise aktiivsemalt oma hariduslikke teenuseid haridusasutustele pakkuda. Näiteks võiks muuseum mõne

tähtpäeva lähenedes koolidega kontakteeruda ning pakkuda neile mõnd temaatilist muuseumitundi külastamiseks.

Õpetajad töid teenusepakkuja valikul ühe määrava tegurina välja muuseumite kauguse koolist. Aja- ja rahanappuse tõttu on neil tihti keerukas pikki sõite ette võtta. Hooper-Greenhall (1999) jagab muuseumiõppe toimumispaigale tuginedes kaheks – kohapeal ja distantsilt. Viimase puhul laenutavad muuseumid koolidele ja õpetajatele välja erinevaid esemeid. Seega võiks Muhu Muuseum mõelda väljalaenutavate näituste ja kollektsioonide kokkupanekule. Intervjuudest selgus, et muuseumipedagoogid käivad vajadusel muuseumitunde eritellimusel ka koolides ja lasteaedades andmas. Tulevikus võiks taoline muuseumivisiit koolidesse olla teadlikult väljaarendatud tootepakkumine, mitte erandlik kokkulepe.

Mitmed autorid (Sturm & Bogner, 2010; Ruso & Bayram Topdal, 2014) on seisukohal, et õppereisid muuseumitesse süvendavad teadmisi, mida õpilased saavad klassiruumis. Kõige tõhusamateks peetakse õppereise muuseumitesse, millel on kindel seos koolis õpetatavaga ja mis pakuvad lisandväärtust koolis tehtavatele tegevustele. Nii muuseumitöötajate kui õpetajate arvamused õppereiside olulisusest muuseumisse ühtisid eelpoolmainitud teoreetikute seisukohtadega, nimetades mitteformaalset muuseumiharidust koolides läbi viidavale formaalsele õppele ainulaadseks täienduseks. Samas tõdesid nad, et ideaalis võiksid muuseumitunnid olla üles ehitatud sellisel tasemel, et nad võiks ainetundi täielikult asendada. Senini arvestatakse muuseumitundide kokkupanekul riiklike õppekavadega üsna vähesel määral. Tulevikus tuleks õppekavaväljunditega tootearenduses kindlasti arvestada, sest see lihtsustaks teenusepakkujate tööd muuseumitundide kokkupanekul ning annaks õpetajatele kindluse, et tunni läbiviimine muuseumikeskkonnas on kooskõlas koolis läbitavate teemadega. Lõputöö autor toob ühe ideena välja tervikliku koolipäeva kontseptsiooni, mis näeb ette mitmete erinevate koolitundide läbiviimise muuseumi territooriumil.

Uuringust selgus, et muuseumitöötajad peavad üheks Muhu Muuseumi tugevuseks just muuseumikeskkonda, mis lubab külastajail viibida autentses kultuurikeskkonnas. Muuseumikeskkond toetab õpilaste loomuomast motivatsiooni, kuid ei taga veel soovitud õpitulemusi. (Ramsey-Gassert&Walberg, viidatud H.R. Tenenbaum et al., 2004 vahendusel) Õpitulemuste saavutamiseks on vaja hästi organiseeritud tootearenduse

tulemusel valminud struktureeritud, kindlalt tegevusplaanil põhinevat hariduslikku teenust.

Vajadust muuseumitundide struktuuri ülevaatamiseks ja kasutatavate õppemeetodite modifitseerimiseks tõi välja intervjuu käigus ka üks muuseumitöötajatest, kes on täheldanud kohatist uuenduslike ideede puudust muuseumipedagoogikas. Erinevad autorid (Dragicevic & Letunic 2014, Mager 208) on toonud esile vajadust vahendada kultuuripärandit uuel ja põneval viisil ning on rõhutanud, et tarbijasõbraliku ja konkurentsivõimelise toote või teenuse arendamisel peab lähtuma kasutajate vajadustest. Tänapäeva noored muuseumikülastajad on teadlikud ja valivad, emotsioone, unikaalseid tõlgendusi ja praktilisi tegevusi väärtustavad. Noorem põlvkond tahab end arendada läbi tegevuste, mis võimaldaks neil olla kultuuripärandiga lähedas kontaktis. (Anca et al., 2015, lk 42-51) Uuring kinnitas teoreetikute seisukohti – intervjuude ja vaatluse analüüsil selgus, et muuseumitundi tulev õpilane ootab enim, et muuseumitund oleks huvitav ja lõbus. Samuti soovivad lapsed omandada uusi teadmisi ja saada võimalust sotsialiseerumiseks. Vaatlustulemustele tuginedes võib väita, et muuseumitund Muhu Muuseumis pakkus uute teadmiste kõrval ka meelelahutust ning soosis õpilaste omavahelist suhtlust.

Muuseumitöötajate ja õpetajate hinnangul peaks muuseumitund üldiselt olema võrdselt meelelahutust pakkuv ja hariv. Samas leiti, et uuritava sihtrühma ehk algklasside õpilaste puhul võiks see vahekord olla kallutatud pigem meelelahutuse pakkimise suunas. Muuseumitöötajad ja õpetajad olid samuti üksmeelel, et füüsilist aktiivsust nõudvad praktilised tegevused on tähtsaks osaks hariduslikes muuseumiteenustes. Muuseumitunni teoreetilise ja praktilise osa suhe võiks olla pooleks. Taaskord nenditi siiski, et see on suuresti sõltuv õpilaste vanusest ja tunni teemast.

Muhu Muuseumi käsutuses on mitmeid kultuuripärandi osiseid, mida saab praktilistes tegevustes õppimise eesmärgil kasutada. Näiteks sellised esemed ja atribuudid nagu kangasteljed, vokid, kraasid ja hõövelpingid. Need võimaldavad õpilastel proovida tegevusi nende esivanemate ajast. Lastel on lastud varasemate muuseumitundide käigus kirvega puid lõhkuda, käsitsi hõöveldada, nõõre punuda ja vanade peremärkide eeskujul uusi meisterdada. Oma tagasisides viimasele osaletud muuseumitunnile hindasid enamik õpetajad praktiliste tegevuste valikut huvitavaks ja osakaalu piisavaks. Paari

vastanud õpetaja meelest oleks muuseumitund võinud siiski olla veel praktilisemat laadi. Lõputöö autori hinnangul on Muhu Muuseumi töötajad teadlikud oma kogusse kuuluvate esemete potentsiaalsetest kasutusrakendustest.

Hooper-Greenhill (1999) on rõhutanud õppimise ühe tähtsa komponendina ka sotsiaalset kogemust, mis autori sõnul on tihti õpilastele kõige meeldejäävamaks kogemuseks õppekäigust. Seega peaks muuseumitunnis kasutama õpetamismeetodeid, mis võimaldavad õpilastel omavahel suhelda. Selleks sobivad erinevad mängud, aga ka näiteks töölehtede täitmine paaris- või grupidööna (Foreman-Peck & Travers, 2013) Ruso ja Topdal (2014) on eraldi toonud välja rollimängude kasutamise muuseumiõppemeetodina, väites, et omandatud rollid ja võimalus olla muuseumieksponaatidega vahetus kontaktis soodustavad õpilastel paremini hoomata vastavat ajastut, analüüsida erinevaid ajaloosündmusi ja hinnata inimkonna arengut minevikust tänapäevani. Muhu Muuseumi territooriumil on hulganisti hästi säilinud hooneid, mida kasutati erinevatel eesmärkidel. Näiteks erinevad aidad, aga ka saun, hobusetall ja vana koolimaja. Kõik need hooned on ideaalseks keskkonnaks, kus võiks õpilastega läbi etendada erinevaid situatsioone ja sündmusi ajaloost.

Algklasside õpilaste puhul on tegemist sihtrühmaga, kus on täheldatud parimate õpitulemuste saavutamist läbi mänguliste õpetamismeetodite. Muhu Muuseum kasutab tihti laste õpetamisel seltskondlikke mängu, näiteks Muhu saare kommeteale omast sigade ehk kada ajamise mängu. Tegelikult pakub Muhu kultuuripärand veel hulgaliselt ainet vanade mängude kasutamiseks algsel kujul või uute mängude genereerimiseks. Samuti annab suur muuseumiterritoorium hea võimaluse orienteerumismängude läbiviimiseks. Mäng soodustab muuseumikeskkonnas liikumist ja selle paremat hoomamist. Samas soodustavad mängud ka õpilaste omavahelist suhtlust.

Antud lõputöö teooriaosas leidis läbi erinevate autorite (Tenenbaum et al., 2004; Foreman-Peck & Travers, 2013) seisukohtade rõhutamist õpilaste omavahelise suhtluse kõrval ka kommunikatsioon õpilaste ja muuseumipedagoogide vahel. Muuseumipedagoogide tähtsaks ülesandeks on pideva juhendamise ja toetuse tagamise ja avaliku arutelu soodustamine. Muuseumitunnis kogutud vaatlustulemustele toetudes võib lõputöö autor öelda, et muuseumipedagoog lõi dialoogi enda ja õpilaste vahel,

mille käigus toimus muuhulgas esemete põhjalik analüüs. Seesugune suhtlus võimaldas silmnähtavalt õpilastel leida seoseid eksponaatide ja varasemate teadmiste vahel. Intervjuudest õpetajatega selgus, et varasemate muuseumikülastuste puhul kippus muuseumipedagoog kasutama liialt keerulist sõnavara, mistõttu mitmel juhul oli neil vaja sekkuda ja sõnastust lihtsustades kindlaks teha, et õpilased kõigest aru said. Lõputöö autor näeb ühena võimalustest taolise olukorra vältimiseks tulevikus sõnamängude läbiviimist. Muuseumitunni läbiviija võiks koostada külastusele eelnevalt nimekirja kasutusele tulevatest spetsiifilisemat laadi sõnadest ning võiks nende põhjal viia muuseumitunni alguses läbi sõnade äraarvamismängu.

Vaatlusaluse muuseumitunni puhul kasutati õpilaste teadmiste kinnistumiseks ja kontrolliks töölehti. Kuigi töölehtede kasutamise poolt räägib asjaolu, et see meetod aitab uutel teadmistel paremini kinnistuda, on seda ka kritiseeritud. Töölehtede kasutamise kahjuks räägib see, et need sarnanevad liialt koolitunnis läbiviidavate teadmiste kontrollidega ning pärsivad õpilaste võimalust omavahel suhelda ning muuseumikeskkonda avastada. (Mortensen & Smart, 2005)

Töö teooriaosas toodi välja, et õppimine võib õpilaste jaoks olla motiveeritud nii väliskui seespidiistest stiimulitest. Koolis motiveerivad lapsi õppima hinded ja hinnangud, muuseumis aga võimalus aktiivseks osaluseks ja vabamaks eneseväljenduseks. (Mortensen & Smart, 2005) Vaatlusaluse muuseumitunni puhul rõhutati, et selle täitmise eest saab hinde. Lisaks keelati õpilaste omavaheline suhtlus töölehtede täitmise ajal. Toetudes teoreetilistele lähtekohtadele, võiks individuaalselt täidetavate ja tulemustele orienteeritud töölehtede kasutamisest muuseumitundides pigem hoiduda. Selle asemel tasuks töölehti täita vahetult peale muuseumikülastust koolis või soodustada töölehtede täitmist rühmatööna muuseumis. Töölehele võiks lisada ülesandeid, mis näeks ette muuseumikeskkonna avastamist omal käel.

Lõputöö teooriaosas on välja toodud autorite Hall ja Bannoni (2005) poolt rõhutatud aspektid, mida autorid peavad tähtsaks muuseumitoodete arendamisel lastele. Vastavalt õpetajatelt saadud tagasisidele ja vaatlustulemustele võib lõputöö autor väita, et Muhu Muuseumis pakutavad muuseumitunnid olid vastavuses enamikule neile teguritele. Näiteks on muuseumikeskkond õppimist soodustav ning muuseumitunnid võimaldavad kultuuripärandi käegakatsutavaid osiseid suuresti lastel ka ise kompida ja käsitseda.

Samuti vahendab muuseumipedagoog informatsiooni oskuslikult. Muuseumitunnid on kaasahaaravad ning neis on soodustatud õpilaste aktiivne osavõtt, eelkõige läbi muuseumipedagoogide initsiatiivil alustatud arutelude. Kõik eelpoolmainitu on eelduseks, et õpilased omandaks muuseumist uusi teadmisi ja oskusi. Muuseumipedagoogide ülesandeks on veenduda, et õpieesmärgid said muuseumikülastuse käigus täidetud. Muhu Muuseumis kasutatakse selleks näiteks teadmiste kontrolli testi või töölehe vormis. Lõputöö autor täheldas vajakajäämisi ühes aspektis - tehnoloogia kasutamisel. Hetkel ei kasutata Muhu Muuseumis õpilaste kaasamiseks tänapäevaseid tehnoloogilisi vahendeid.

Teooriaosas käsitlust leidnud autorid on toonud välja tänapäevaste muuseumite tähtsa märksõnana interaktiivsuse. Küsides muuseumitöötajatelt ja õpetajatelt, milline võiks muuseumitund välja näha viie aasta pärast, töid eranditult kõik vastajad välja visiooni, mille kohaselt on muuseumitunnid suure tõenäosusega senisest palju interaktiivsemat laadi, kasutades kultuuripärandi vahendamiseks tehnilisi lahendusi. Praeguse Muhu Muuseumi hariduslike toodete pakkumise juures võib täheldada, et tehnilistele interaktiivsetele lahendustele ei ole veel rõhku pandud. Lõputöö autor on arvamusel, et muuseumitel on vaja ajaga ja trendidega kaasas käia ning lisada staatilistele väljapanekutele lisaks tehnoloogiat. Oluline on leida tasakaal ja muuseumikeskkonnaga sobituvad vahendid, mis oma uudsuses ei mõjuks liiga silmatorkavalt, kuid annaks olulist lisandväärtust. Lisaks on tehnilist interaktiivsust lisavad vahendid nagu kõrgtehnoloogilised ekraanid ja mängukonsoolid üldjuhul kallid. Muhu Muuseum võiks näiteks kaaluda digitaalsete töölehtede koostamist, mida õpilastel oleks võimalik täita enne või pärast muuseumitunni külastamist kodus või koolis.

Kõik eelnev lubab lõputöö autoril järeldada, et muuseumitöötajad teenusepakkujatena on hästi teadlikud sihtrühma eripäradest, mis on eelduseks edukaks tootearenduseks, kuid sellele vaatamata pakub muuseumitundide arendusprotsess Muhu Muuseumile väljakutseid. Läbiviidud intervjuude põhjal võib öelda, et praegune tundide organiseerimise kui tootearenduse protsess on üsna konarlik ja kaootiline. Hetkel tegeleb nende väljatöötamisega suuresti tegevusjuht, kelle töömaht on niigi suur, ning kes tegeleb sellega teiste tööde kõrvalt. Tegevusjuhti assisteerivad vajadusel teised muuseumitöötajad. Muuseumitundide kokkupanek ja läbiviimine pole pidev ja kindlalt struktureeritud tegevus. Sellega tegeletakse vastavalt tellimusele. Lõputöö autor leiab, et

muuseumitundide väljatöötamine ei peaks olema tähelepanuta jääv kõrvaltegevus, vaid organiseeritud ja struktureeritud töövaldkond. Vastavalt topeltteemandi mudelile peaks arendusprotsess olema palju täpsemini läbi mõeldud ja osadeks jaotatud. Arendamine algab probleemi tuvastamisega ning lõpeb tervikliku, uuendusliku ja konkurentsivõimelise toote sünniga. Sinna vahele jäävad aga mitmed etapid, millest ühtegi ei tohiks tähelepanuta jätta.

Idealis näeks lõputöö autor vastava töökoha loomist, kes tegeleks spetsiaalselt muuseumitundide väljatöötamise ja läbiviimisega. Kuid võttes arvesse muuseumi piiratud ressursse, siis on see lähitulevikus äärmiselt ebatõenäoline. Alternatiivina võiks olla tegevusjuhile spetsiaalselt eraldatud muu töö kõrvalt muuseumitundide kokkupanekuks eraldi töötunnid. See aeg hõlmaks endas lisaks muuseumitundidele eelnenud tegevustele ka järeltegevusi, näiteks tagasiside küsimist. Nagu uuringust selgus, siis tagasisidet küsitakse, kuid mitte väga organiseeritult ja järjepidevalt. Tagasiside on aga oluliseks baasiks oma sihtrühmade mõistmisel.

Uuringust selgus, et hetkel ei ole väga tugevat koostööd muuseumitundide muuseumitöötajate ja õpetajate vahel. Lõputöö autori ettepanekuks oleks moodustada regulaarseid ringlaudu, kuhu võiks kaasata muuseumitöötajatele lisaks ka õpetajaid. Selline ideetamise meetod on ka topeltteemanti mudelis esindatud vahend, mis lisaks mitmekesisemale ideedele tugevdaks ka koostöösidemeid.

Muuseumitöötajad saavad ideid ja inspiratsiooni eelkõige internetiotsingute ja Muhu pärandit kajastava kirjanduse vahendusel. Mõtteid tootearenduseks on saadud ka teiste muuseumite tegevust uurides ja neid külastades. Muuseumitunni eel küsitakse mõningal määral ka õpetajate arvamust teemakäsitle osas, kuid üldjuhul on õpetajate osalus muuseumitundide kokkupanekul üsna väike. Lisaks on muuseumitöötajad osalenud muuseumipedagoogikat kajastavatel koolitustel, kuid seda mitte väga aktiivselt. Lõputöö autori soovitusena oleks koostöö kasv muuseumitöötajate ja õpetajate vahel, seda enam, et muuseumitundide kokkupanekul ei arvestata hetkel teadlikult õppekavas sätestatuga. Kindlasti tuleks suurendada töötajate osalust koolitustel ning korraldada väljasõite teistesse muuseumitesse, eesmärgiga tutvuda seal tehtava haridustööga. Teostades otsinguid uudsete lahenduste ja õpetamismeetodite kohta kirjanduses või interneti otsingumootorite vahendusel, võiks eeskujuks võtta Eesti teenusepakkujate

kõrval ka välismaised muuseume. Eesti on väike riik ja konkurentide pakutavate toodete ja teenuste eeskujuks võtmine muudab teenuseturu ühekülgseks ning ei anna võimalust omataoliste seas silma paistmiseks.

Kokkuvõttes võib öelda, et tuginedes uuringutulemustele on võimalik väita, et Muhu Muuseum on teadlik sihtrühma eripäradest. Samas võib öelda, et vastavalt Topeltteemanti mudelile peaks arendustegevus olema organisatsioonis praegusest palju struktureeritum ja läbimõeldum. Nõrkuseks pole niivõrd muuseumitundide sisu ja läbiviimine, küsimusi tekitab just arendusprotsessi efektiivsus.

Hästi säilinud muuseumikogud ja autentne muuseumikeskkond on vaid mõned Muhu Muuseumi kasutuses olevatest unikaalsetest ressursidest. Samas ei piisa pelgalt ressursside olemasolust, et viia läbi kvaliteetseid, sihtrühma vajadustega arvestavaid muuseumitunde. Tootearendusega tegelev muuseumi personal peab hoolikalt valima, milliseid õpetamismeetodeid kasutada. Tänapäeva noor muuseumikülastaja hindab praktilisi kogemusi ja võimalust aktiivselt suhelda. Võimalusi uurimisaluse sihtgrupi soovide ja vajaduste rahuldamiseks ja neile sobilike muuseumitundide väljatöötamiseks on palju. Muhu saare kultuuripärand annab hulgaliselt ainet, millest inspireerituna saab õpilastele muuseumitunde kokku panna. Näiteks on võimalik läbi viia palju rohkem erinevaid mänge ja praktilisi tegevusi kui seda tehakse praegu. Oluliseks aspektiks on, et need oleks uuenduslikud ja erineks koolitundides kasutatavatest õpetamismeetoditest.

Autori ettepanekuks oleks teadvustatum tootearendusprotsess, mis jälgiks kindlaid etappe. Näiteks võib võtta antud lõputöös käsitletud topeltteemandi mudeli. Oluliseks esimeseks sammuks kitsaskohtade määratlemisel on tagasiside küsimine õpilastelt ja õpetajatelt. Seni on seda tehtud vaid suuliselt ja üsna pinnapealselt. Kõigile algklassirühmadele võiks koostada ja täitmiseks anda sama tagasisideankeedi, mis võimaldaks terviklikuma ülevaate saamise. Kindlasti peaks muuseumitundide korraldamise ja läbiviimisega tegelema üks ja sama inimene, keda võivad assisteerida teised muuseumitöötajad. Muuseumitundide kokkupanekul peaks lähtuma sihtgrupi eripäradest ning võtma aluseks riiklikud õppekavad. Tagamaks muuseumi ja koolide koostöö jätkumise, peaks Muhu Muuseum olema valmis üles näitama rohkem initsiatiivi ning peale põhjalikku tootearendust ise koolidega esimesena kontakti otsima. Selle kõige tulemusena võiks kasvada muuseumitundide osakaal Muhu Muuseumi tegevuses.

KOKKUVÕTE

Muuseumid olid oma kujunemisloo alguses eraisikute või –organisatsioonide kätes olevad varakambrid, kus hoiti vaid eliidi silmadele mõeldud väärisesemeid. Läbi sajanditepikkuse arengu on aga muuseumitest saanud kultuuripärandit koguvad ja hoidvad asutused, mille kogudesse kuuluvad esemed on näitamiseks avalikkusele. Kuigi muuseumitel on olnud läbi ajaloo teatav hariduslik roll, siis hariduse vahendamisest kui ametlikust tegevusalast saab rääkida alles tänapäevase muuseumi kontekstis peale Teist maailmasõda. Sellest ajast alates on asutud valima vahendeid ja välja töötama erinevaid õpetamismeetodeid, et tagada kvaliteetsete ja mitmekülgsete hariduslike teenuste pakkumine.

Turismitoodete arendamine on keerukas protsess, mis koosneb erinevatest etappidest ning mille jooksul peab arvestama mitmete teguritega. Tootearendus algab probleemi teadvustamise ja määratlemisega. Peale probleemi tuvastamist on vajalik teha uuringuid, et oleks võimalik probleem selgelt sõnastada ning seda kirjeldada. Selleks võib näiteks koostada mõttekaarte või kaardistada kasutajateekonda. Alles peale neid nimetatud eeltegevusi on võimalik asuda probleemile lahendust otsima. Esialgseid lahendusi testitakse ja kui toode ei paku veel probleemile täiuslikku lahendust, täiustatakse seda edasi. Tootearendus jõuab eduka lõpuni hetkel, kui on välja töötatud tuvastatud probleemile parim võimalik lahendus.

Turismitoodete puhul on tootearenduse peamiseks probleemiks toodete vähene vastavus sihtrühma soovidele ja vajadustele. Mistahes turismitootes keskmes on inimene. Toodete pakkujad peavad olema suuteliselt kohalduma toodete ja teenuste tarbijate muutuvate eelistustega. Selleks on oluline sihtrühma jälgida ning uuendustele võimalikult kiiresti tootearenduse näol reageerida.

Ka muuseumite hariduslikele teenustele on ette heidetud iganenud väljundite ja meetodite kasutamist. Nüüdisaja muuseumikülastaja väärtustab praktilisi kogemusi, emotsioone ja uudseid lahendusi, olemaks kultuuripärandiga vahetus kontaktis.

Antud lõputöö eesmärk oli välja selgitada sihtrühmapõhiste hariduslike muuseumitoodete arendusvõimalused. Kaasusena käsitleti lõputöös Muhu Muuseumi, vaatlusaluseks sihtrühmaks valiti algklasside ehk 1.-3. klassi õpilased. Lõputöö empiirilises osas uuriti, kas muuseumitöötajate ja kooliõpetajate nägemus sihtrühma soove ja vajadusi arvestavatest hariduslikest teenustest ühtib ning millised õpetamismeetodid kujundavad algklassiõpilaste rahulolu muuseumitundidega.

Lõputöö käigus viidi läbi kvalitatiivne uuring, mis baseerus poolstruktureeritud intervjuudel ning muuseumitunni vaatlustulemustel. Intervjuud viidi läbi 3 muuseumitöötajaga ja 6 õpetajaga. Uuring täitis oma eesmärgi, andes selgema pildi praegu Muhu Muuseumis pakutavatest hariduslikest teenustest, muuseumitöötajate informeeritusest sihtrühma eripäradest ning õpetajate rahulolust hetkel pakutava teenusega ja külastuskogemusest.

Uuringutulemuste analüüsil selgus, et õpetajad on pakutavate muuseumitundide läbiviimise ja kvaliteediga üldiselt rahul. Muuseumitöötajate antud vastustest intervjuuküsimustele võib järeldada, et nad on teenusepakkujana teadlikud oma sihtrühma eripäradest. Keskse probleemina tõstatus puudulik tootearendusprotsess. Muuseumitundide välja töötamine on hetkel Muhu Muuseumis pigem juhuslik, kui hästi organiseeritud ja struktureeritud tegevus. Muuseum on teadlik oma käsutuses olevatest ressurssidest, kuid peab neid õppima efektiivsemalt ja uuenduslikemate väljundite kaudu ära kasutama.

Antud lõputöös käsitletud teooria, teostatud uuringud ja esitatud ettepanekud võivad olla kasuks lisaks Muhu Muuseumile ka teistele hariduslikele teenuseid pakkuvatele muuseumitele. Lõputöö pakub kindlasti edasiarendamise võimalusi, näiteks on võimalik teostada samalaadne uuring teiste sihtrühmade baasil.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Ahmad, S., Abbas, M. Y., Masri, M and Taib, Z. M.** (2014). Museum Exhibition Design: Communication of meaning and shaping of knowledge. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 153, pp. 254-265. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S1877042814055013>
2. **Alias, A., Hashim, A. and Taib, M. Z. M.** (2014). The Integration of Interactive Display Method and Heritage Exhibition at Museum. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 188, pp. 308-316. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S1877042814055062>
3. **Alivizatou, M.** (2012). *Intangible Heritage and the Museum: New Perspectives on Cultural Preservation*. United States of America: Left Coast Press, Inc. Retrieved from: https://books.google.ee/books?id=gdMOEwXNuD4C&redir_esc=y
4. **Anca, C., Login, I.-A., Marius-Razvan, S. and Valentina V.** (2015). Changes in cultural heritage consumption model: Challenges and limits. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 188, pp. 42-52. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S1877042815021308>
5. **Bannon, L. & Hall, T.** (2005). Co-operative design for childrens' interaction in museums: a case study in the Hunt Museum, *CoDesign*, 1:3, 187-218.
6. **Bennet, T.** (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. New York: Routledge.
7. **Benson, A. M. and Kaminski, J.** (2014). *Contemporary Issues in Cultural Heritage Tourism*. New York: Routledge.

8. **Benur, A. M., Bramwell, B.** (2015). Tourism product development and product diversification in destinations. *Tourism Management* 50, pp. 213-224. Retrieved from: <http://jptedsir/wp-content/uploads/2015/10/tourism-product-development.pdf>
9. **Bogner, F. X. & Sturm, H.** (2010). Learning at workstations in two different environments: A museum and a classroom. *Studies in Educational Evaluation*, Vol. 36, 1-2, pp. 14-19. doi: 10.1016/j.stueduc.2010.09.002
10. **Bruton, J. L.** (2011). A Contemporary Study of Museums: The Changing Purpose and Impact of the Institution. (Thesis) Retrieved from: www.honors.ufl.edu/apps/Thesis.aspx/Download/1185
11. **Carew, A.** (2015). What is Service Design and Why is it Important for Tourism? - Georgina Campbell Guides. Retrieved from: <http://www.ireland-guide.com/article/what-is-service-design-and-why-is-it-important-for-tourism.12053.html>
12. **Champion, E.** (2015). Entertaining the similarities and distinctions between serious games and virtual heritage projects. Curtin University, Australia. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S1875952115000324>
13. **Clatworthy, S.** (2010). Service innovation through touch-points: the AT-ONE touch-point cards. Oslo School of Architecture and Design. Retrieved from: <http://servdes.org/pdf/clatworthy.pdf>
14. **Ding, P. and Scott, N.** (2012). Tourism Experience Design: Some Recent Research. Retrieved from: http://www.academia.edu/2060530/Tourism_Experience_Design_Some_Recent_Research_by_Noel_Scott_and_Peiya_Ding
15. **Dockett, S., Main, S. & Kelly, L.** (2011). Consulting Young Children: Experience from a Museum, *Visitor Studies*, 14:1, 13-33. Retrieved from: SIIA!
16. Double Diamond. Innovation and Entrepreneurship in Education. Retrieved from: <https://innovationenglish.blogs.ku.dk/model/double-diamond-2/>

17. **Drangicevic, M., Letunic, S.** (2014). Should Museums and Art Galleries be Just „For Arts’ Sake“ or should they Suit the Needs of Tourists? *Procedia Economics and Finance*, Volume 15, pp. 1197-1200. doi: 10.1016/S2212-5671(14)00578-4
18. **Foreman-Peck, L. & Travers, K.** (2013). What is distinctive about museum pedagogy and how can museums best support learning in schools? An action research inquiry into the practice of three regional museums. Routledge: Taylor&Francis Group. *Educational Action Research*, 21:1, 28-41. doi: 10.1080/09650792.2013.761924
19. **Griffin, J. & Symington, D.** (1997). Moving from Task-Oriented to Learning-Oriented Strategies on School Excursions to Museums. *Science Education* 81 (6): 763-779. Retrieved from: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/%28SICI%291098-237X%28199711%2981:6%3C763::AID-SCE11%3E3.0.CO;2-O/epdf>
20. **Hooper-Greenhill, E.** (1999). *The Educational Role of The Museum*. – Routledge, 2nd Edition
21. **Hirsjärvi, S. , Remes, P. & Sajavaara, P.** (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina
22. ICOM – The World Museum Community. Museum Definition. Retrieved from: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition>
23. **Kockel, U and Logan, W.** (2015). *A Companion to Heritage Studies*. UK: John Wiley & Sons, Inc.
24. **Koutoulas, D.** (2004). Understanding the Tourism Product. Retrieved from: http://www.academia.edu/1861406/Understanding_the_Tourism_Product
25. **Kuflik, T., Rokeah, O. & Salman, S.** (2014). The Treasure Hunt Game Generator – a system and its application at the Hecht Museum. MW2014: Museums and the Web 2014. Retrieved from: <http://mw2014.museumsandtheweb.com/paper/the-treasure-hunt-game-generator-a-system-and-its-application-at-the-hecht-museum/>
26. **Macdonald, S.** (2011). *A Companion to Museum Studies*. United Kingdom: Wiley-Blackwell.
27. **Mager, B.** (2008.) Design Dictionary. Retrieved from: <http://www.slideshare.net/guestcac505/design-dictionary>

28. **Medlik, S.** (2003). Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality, 3rd edition, Oxford: Butterworth-Heinemann.
29. **Meethan, K.** (2001). Tourism in Global Society: Place, Culture, Consumption. New York: Palgrave.
30. **Mortensen M. F. & Smart, K.** 2005. Free-Choice Worksheets Increase Students' Exposure to Curriculum during Museum Visits. Journal of Research in Science Teaching. Vol. 44, No. 9, pp. 1389-1414. Retrieved from: <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1002/tea.20206/epdf>
31. **Patterson, L.** (2010.) Using Touch Point Effectiveness Analysis to Improve the Customer Experience. – The CEO Refresher Retrieved from: <http://www.refresher.com/alrpmtouchpoint.html>
32. Product and Service Design. Operations Management. – Wikispaces Classroom. Retrieved from: <https://ids355.wikispaces.com/Ch.+4+Product+and+Service+Design>
33. **Ruggles, D. F, Silvermann, H.** (2009). Intangible Heritage Embodied. Dordrecht: Springer.
34. **Ruso, L. & Topdal, E. B.** (2014). The Use of Museums For Educational Purposes Using Drama Method. Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol 141, pp 628 – 632.
35. **Sharpley, R and Telfer, D. J.** (2015). Tourism and Development: Concepts and Issues, 2nd Edition, Channel View Publications.
36. **Zhang, Y.** (2011). Cultural Tourism Products: A Case Study in the Xi'an City. UNLV Theses/Dissertations/Professional Papers/Capstones. Paper 1077. Retrieved from: <http://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2078&context=thesedissertations>
37. **Tenenbaum, H. R., Rappolt-Schlichtmann, G. & Vogel Zanger, V.** (2004). Children's learning about water in a museum and in the classroom. Early Childhood Research Quarterly, Vol. 19, pp. 40-58.
38. **Teo, C. B.; Khan, N. R. and Rahim, F.** (2014). Understanding Cultural Heritage Visitor Behavior: The Case of Melaka as World Heritage City. Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 130, pp. SIIA!. Retrieved from:

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814029115>

39. The Getty Center. Instructions for Educators. Print & Go, Grades K-2. Retrieved from: http://www.getty.edu/education/teachers/trippack/center_selfguides/downloads/print_go_teachers_k_2_final.pdf
40. **Ursache, M.** (2015). Tourism – significant driver shaping a destinations heritage. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 188, pp. 130-137. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.utlib.ee/science/article/pii/S1877042815021412>
41. **West, C.** (2013). The thing is...: a new model for encouraging diverse opinions in museum outreach. *Museum Management and Curatorship*, 28:1, 107-123. doi: 10.1080/09647775.2012.754633
42. **Wittlin, A. S.** (1949). *The Museum: Its History and Its Tasks in Education*. London: Routledge & Kegan Paul Limited.

LISAD

Lisa 1. Muuseumitunni vaatlusraport

Kool:

Klass:

Õpetaja:

Aine:

Muuseumitunni läbiviimise aeg:

Muuseumitunni teema:

Muuseumitunnile eelnevad tegevused ja emotsioonid

--

Õpikeskkonna kirjeldus

--

Muuseumitunni käik ja ajaline jaotus

--

Kasutatud metoodilised võtted

--

Kokkuvõte

--

Lisa 2. Intervjuu küsimused Muhu Muuseumi töötajatele

1. Mis on teie jaoks kohalik (Muhu) kultuuripärand?
2. Kui suur osakaal on muuseumitundidel Muhu Muuseumi tegevuses?
 - Millest on see (suurusjärg) tingitud?
 - Kuidas Te näete seda osakaalu tulevikus?
3. Millist osa Muhu kultuuripärandist muuseumitundide vahendusel õpilastele tutvustatakse? Miks?
4. Järgnevalt on loetletud üles erinevaid aspekte, mis moodustavad muuseumitunni kui tervikliku teenuse. Palun valige nende seast välja 5, mis on Teie arust kõige tähtsamad:
 - Praktiliste oskuste omandamine
 - Unikaalne hariduslik kogemus
 - Üldiste teadmiste suurenemine kultuuripärandist
 - Muuseumieksponaatide kaudu uue, kultuuripärandit puudutava informatsiooni omandamine
 - Arengud õpilaste väärtushinnangutes
 - Muuseumi avastamine omal käel
 - Varasemate teadmiste kasutamine
 - Uuenduslike õppimismeetodite kasutamine
 - Analüütilise mõtlemise kasutamine ja arendamine
 - Sotsiaalsete oskuste arendamine ja kasutamine
 - Mälu arendamine
 - Muuseumitunnis õpitu võimalik rakendamine igapäevaelus
 - Olemine keskkonnas, kus on lubatud teha vigu
 - Rahulolu, inspireerituse ja loovuse soodustamine
 - Aktiivsed tegevused
5. Mida muuseumitundi tulev laps ootab ja soovib?
6. Kui kaua olete neid muuseumitunde läbi viinud ja kas olete märganud muutusi sihtrühma soovides viimastel aastatel? Iseloomustage.

Lisa 2. jätk

7. Millist Muhu kultuuripärandi osa on võimalik tutvustada läbi praktilise tegevuse?

- Kui suur osa muuseumitunnist peaks olema pühendatud füüsilist aktiivsust nõudvatele tegevustele?? (mitte üldse, natuke, pool, enamus, kõik)

8. Milline peaks olema Teie hinnangul muuseumitunni meelelahutusliku ja hariva poole suhe? (eelkõige lõbus, eelkõige lõbus, aga mõningal määral hariduslik, võrdselt meelelahutust pakkuv ja hariv, mõningal määral lõbus, kuid eelkõige hariv, eelkõige hariv) Kui oluliseks seda aspekti peate?

9. Mida peate Muhu Muuseumi tugevusteks muuseumitundide läbiviimisel? Palun põhjendage.

- Millised on teenuse(pakkuja) pigem nõrgad küljed?

10. Milline on Teie arvamuse kohaselt muuseumitunni sobilik kestus?

11. Kas näete muuseumitunde pigem koolitundide asenduse või täiendusena? Palun põhjendage oma vastust.

12. Palun kirjeldage, kuidas toimub Teie organisatsioonis muuseumitundide välja töötamise protsess.

- Kes neid välja mõtleb ja kokku paneb?
- Kust saadakse olemasolevate teenuste arendamiseks ja/või uute välja töötamiseks ideid ja inspiratsiooni?
- Kas Muhu Muuseumi töötajad on viimase kahe aasta jooksul osalenud teemakohasel koolitusel? Kui jah, siis millis(t)el, kui ei, siis millest on see Teie arvates tingitud?
- Kuivõrd lähtutakse muuseumitundide arendamisel riiklikust õppekavast?
- Kui palju saavad õpilaste saatjad (õpetajad) osaleda tundide kokkupanekul?

13. Millisena kujutate ette muuseumitunde viie aasta pärast?

- Aga koolide ja muuseumite koostööd?

Lisa 3. Intervjuu küsimused kooliõpetajatele

1. Mis on teie jaoks kohalik (Muhu) kultuuripärand?
2. Kui oluliseks peate õpilaste teadmisi (Muhu saare, Eesti, saarte) kultuuripärandist? Palun põhjendage oma vastust.
3. Miks Te näete olulisena, et kultuuripärandit tutvustav õppetund toimub just muuseumis? Mis vahe on klassiruumis ja muuseumis läbiviidaval tunnil?
4. Kas olete oma õpilastega külastanud ja osa võtnud varasemalt ka mingisuguse teise muuseumi muuseumitundidest? Kui jah, siis millise? (Kuidas on erinenud sealne teenus Muhu Muuseumis pakutavaga? Kui vastus on ei, siis miks mitte?)
5. Järgnevalt on loetletud üles erinevaid aspekte, mis moodustavad muuseumitunni kui tervikliku teenuse. Palun valige nende seast välja 5, mis on Teie arust õpilase jaoks kõige tähtsamad:

- Praktiliste oskuste omandamine
- Unikaalne hariduslik kogemus
- Üldiste teadmiste suurenemine kultuuripärandist
- Muuseumieksponaatide kaudu uue, kultuuripärandit puudutava informatsiooni omandamine
- Arengud õpilaste väärtushinnangutes
- Muuseumi avastamine omal käel
- Varasemate teadmiste kasutamine
- Uuenduslike õppismeetodite kasutamine
- Analüütilise mõtlemise kasutamine ja arendamine
- Sotsiaalsete oskuste arendamine ja kasutamine
- Mälu arendamine
- Muuseumitunnis õpitu võimalik rakendamine igapäevaelus
- Olemine keskkonnas, kus on lubatud teha vigu
- Rahulolu, inspireerituse ja loovuse soodustamine
- Aktiivsed tegevused

Lisa 3. jätk

6. Kui palju saavad õpilaste saatjad (õpetajad) osaleda tundide kokkupanekul?

- Kas soovite, et saaksite osaleda tundide kokkupanekul rohkem?
- Kas muuseumitunnid on otseselt seotud riikliku õppekavaga?

7. Kas näete muuseumitunde pigem koolitundide asenduse või täiendusena? Palun põhjendage oma vastust.

8. Kui suur osa muuseumitunnist peaks olema pühendatud füüsilist aktiivsust nõudvatele tegevustele?? (mitte üldse, natuke, pool, enamus, kõik)

9. Milline on Teie õpilaste ideaalne kooslus meelelahutusest ja haridusest (eelkõige lõbus, eelkõige lõbus, aga mõningal määral hariduslik, võrdselt meelelahutust pakkuv ja hariv, mõingal määral lõbus, kuid eelkõige hariv, eelkõige hariv)

10. Milline oleks Teie hinnangul sobilik muuseumitunni kestus õpilaste jaoks, jättes välja kohale sõitmiseks kuluva aja? (tund või vähem, 1-2 tundi, 2-3 tundi, 3-4 tundi, 4 või rohkem tundi)

11. Milline on olnud õppetöös õppijate varasem kokkupuude kultuuripärandiga?

12. Millest lähtuvalt valisite eelmise külastuspaiga? Milline oli külastuse suurim väärtus Teie jaoks?

13. Palun mõelge tagasi Teie poolt viimati osaletud muuseumitunnile Muhu Muuseumis ja hinnake järgnevate muuseumitundi puudutavate aspektide tulemuslikkust 5-punkti skaalal. (1 – ei ole üldse nõus, 2 – pigem ei ole nõus, 3 – nii ja naa, 4 – pigem nõus, 5 – nõustun täielikult)

- Muuseumitund soodustas õpilaste aktiivset osavõttu
- Õpilased nautisid muuseumikülastust (tagasiside põhjal) õpilaste tagasiside muuseumikülastusele oli positiivne
- Muuseumitund soosis õpilaste loovust
- Muuseumitund oli töötajate poolt väga hästi läbi mõeldud
- Muuseumitundide läbviijad olid kompetentsed ja vahendasid informatsiooni oskuslikult

- Õpilased omandasid muuseumitunnis uusi teadmisi kultuuripärandi kohta
- Muuseumitund suurendas õpilaste motivatsiooni õppida kultuuripärandi kohta (inspireerinud ka edaspidi seda teemat käsitlema)
- Muuseumikülastus muutis õppijate arusaamisi praktilisemaks (andis praktilisi teadmisi)
- Kokkuvõtvalt - muuseumikülastus täitis oma eesmärgi/vastas ootustele

14. Kui suur oli Teie osa vahendajana õpilaste ja muuseumitundi läbi viiva muuseumitöötaja vahel? Mis selle tingis?

15. Millisena kujutate ette muuseumitunde viie aasta pärast?

- Aga koolide ja muuseumite koostööd?

SUMMARY

DEVELOPING MUSEUM EDUCATIONAL SERVICES BY THE EXAMPLE OF MUHU MUSEUM

Marju Mätas

Museums, as we know them now, have a long history. They used to be places where the rich elite kept their private treasures. From the 17th century, museums became the institutions for preserving and displaying collections to the public eye. By the 19th century, the role of museums was no longer limited to the conservation of objects. Museums' priorities changed and they began to dedicate themselves to significant educational purposes. Nowadays, museum education has a central role in museums.

According to the Estonian National Tourism Development Plan (2014-2020), there is an increasing need for development of tourism products that would be competitive and tailored to consumer needs. Moreover, tourism products should emphasize the uniqueness of the tourism destination. Museums give many opportunities for product development planning, especially after the developments in museum education have heightened the need for museum programs. This paper is intended to provide the context for the development of educational museum products.

The research question of this paper is: „How can museums develop educational programs taking into consideration the needs and wants of their target group and regional uniqueness?“

Based on the objective of the thesis, the following research assignments have been established:

- to examine theoretical materials and to give an overview of cultural heritage, museums and their changing role and tourism product development;

- to conduct an museum educational program observation;
- to carry out semi-structured interviews with museum educators and primary school teachers;
- to analyze the results and to make conclusions;
- to give suggestions for product development according to the results of the survey.

This thesis is based primarily on the review of the relevant literature which includes books, scientific articles and reports on learning in museums. Two qualitative researches were carried out – an observation and semi-structured interviews.

The thesis consists of three chapters. The first one gives a theoretical overview about the cultural heritage, the changing role of museums and museum teaching methods. Also, it gives an insight into tourism product development process. The second part focuses on the empirical part of the thesis. It explains the methods of the research and includes the analyses of the conducted observation and interviews. Third chapter provides the conclusions and suggestions. Interview questions and observation report can be found in appendices.

The aim of the observation was to have a better understanding about the currently offered educational programs for primary school pupils in Muhu Museum and students' and teachers' opinions about them. Semi-structured interviews were carried out with 9 people – 3 of them with museum staff and 6 with primary school teachers. The observation and the interviews revealed that learning outside of the classroom provides a totally different learning experience for the children. Museum staff proved to be very well aware of their target group's wants and needs. Primary school teachers mainly expressed their satisfaction with previously provided educational services. Although, some of them pointed out that the museum educator could use a better fitting vocabulary while communicating with primary school students as they might not understand all the specific terms used.

While Muhu Museum has all the necessary resources, it is lacking workforce for the product development process. For that reason, the process of developing new and

exciting teaching methods and educational programs is not very well organized. The author suggests the museum to organize a round table meeting with the teachers where they could all openly discuss the possibilities for future educational programs. The cooperation between the museum and schools would guarantee better learning outcomes for the students.

Muhu Museum offers a very unique museum environment. It is important for the museum to be aware that although the environment supports learning about cultural heritage, it does not automatically guarantee a good visitors' experience and successful learning outcomes for the students. Educational services need to be developed continuously to meet the changing preferences and needs of its target groups.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marju Mätas,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Hariduslike muuseumiteenuste arendamine Muhu Muuseumi näitel,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Tiina Tamm,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **19.05.2015**